

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**«Буча, Бородянка, Ірпінь – символи
російського геноциду»**

студента IV курсу, групи СОІ–41
спеціальності 014.03 Середня освіта
(Історія)

Хомина Дмитра Миколайовича

Керівник:

Галицька-Дідух Тамара Вячеславівна

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

кандидат історичних наук, асистент

Савчук Богдан Романович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Історичні передумови та ідеологічні засади російської агресії щодо України.....	9
РОЗДІЛ 2. Російська окупація Бучі, Ірпеня і Бородянки.....	24
2.1. Воєнні злочини збройних сил рф.....	24
2.2 Міжнародна реакція і заходи щодо притягнення злочинців до відповідальності.....	32
РОЗДІЛ 3. Формування здоров'язберігаючої компетентності через вивчення історії воєнних злочинів рф в Бучі, Ірпіні та Бородянці.....	40
3.1. Поняття, складові та роль здоров'язберігаючої компетентності у процесі навчання історії.....	40
3.2. Методи і прийоми формування здоров'язберігаючої компетентності на уроках історії на прикладі висвітлення трагедії Бучі, Ірпеня та Бородянки.....	45
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. У світлі подій, що відбулися на території України в 2022 р., міста Буча, Ірпінь та Бородянка стали символами жорстокості та насильства, що супроводжують військові конфлікти. Ці населені пункти, розташовані у Київській області, опинилися в епіцентрі міжнародної уваги після того, як стали місцями масових російських злочинів проти цивільного населення. Звіти про масові розстріли, незаконні затримання, тортури та інші злочини проти людяності, які були скоєні в цих містах, змусили світову громадськість замислитись над проблемою геноциду, окупації, депортації та злочинів проти людства у XXI столітті.

Актуальність дипломної роботи впливає з необхідності проаналізувати наявні докази, свідчення очевидців та звіти міжнародних організацій щодо злочинів, скоєних у цих місцевостях, з метою встановлення обставин, що сприяли вчиненню цих злочинів, а також визначення їхнього місця у ширшому контексті російсько-української війни.

Дослідження будується на комплексному підході, що включає вивчення історичного контексту російсько-української війни, аналіз міжнародно-правових норм, що стосуються злочинів проти людяності та геноциду, аналізу воєнних злочинів вчинених окупантами, а також розгляд конкретних випадків із залученням свідчень очевидців, документальних матеріалів та аналізу дій міжнародних організацій. Дипломна робота покликана не лише проаналізувати події в Бучі, Ірпіні та Бородянці, але й сприяти глибшому розумінню механізмів та причин, що призводять до таких трагедій, а також визначенню шляхів попередження подібних злочинів у майбутньому. Актуальність дипломної роботи впливає із відсутності комплексного дослідження з цієї проблематики. Важливою складовою актуальності також є можливість інтегрувати зібраний історичний матеріал на уроках історії в школі.

Об'єктом дослідження є діяльність зс рф час окупації українських територій.

Предметом дослідження є конкретні випадки воєнних злочинів в Бучі, Ірпіні та Бородянці, їх правова кваліфікація, вплив на місцеве населення та реакція міжнародної спільноти, а також інтеграція знань про воєнні злочини російської армії під час окупації 2022 р. в шкільну програму з метою формування здоров'язберігаючої компетентності.

Метою дипломної роботи є всебічне дослідження випадків воєнних злочинів, скоєних російською армією у Бучі, Ірпіні і Бородянці, їх правова кваліфікація, вплив на цивільне населення, характеристика міжнародної реакції та перспектив притягнення винних до відповідальності, а також аналіз способів інтеграції цієї теми в освітній процес на уроках історії з акцентом на здоров'язберігаючу компетентність.

Виходячи з поставленої мети автором дипломної роботи визначено наступні **завдання**:

- охарактеризувати історичні передумови, ідеологічні засади російської агресії щодо України;
- висвітлити задокументовані воєнні злочини, скоєні російськими військовими під час окупації Бучі, Ірпіня і Бородянки;
- проаналізувати міжнародну реакцію і перспективи притягнення винних до відповідальності;
- дослідити шляхи інтеграції знань про воєнні злочини рф в шкільну історичну освіту для формування здоров'язберігаючої компетентності, забезпечуючи психологічну стійкість та критичне мислення учнів.

Хронологічні рамки – 24 лютого 2022 р. – початок широкомасштабного вторгнення збройних сил рф в Україну, до 2 квітня 2022 р., коли Київська обласна військова адміністрація офіційно оголосила про повне звільнення Київської області від російської окупації.

Географічні межі включають територію Бучі, Ірпеня і Бородянки.

Стан наукової розробки. Тема «Буча, Бородянка, Ірпінь як символи російського геноциду», не є досить добре вивченою в українській історіографії та немає значного обсягу наукових досліджень, в силу недалекого минулого, в якому ці події відбувалися. Та і війна продовжується надалі, отже ще можливі нові відкриття воєнних злочинів російських загарбників. Є невелика кількість монографій, статей, збірників наукових праць, які присвячені питанням широкомасштабного вторгнення росіян на територію України та окупації міст Київської області, її передумовам, перебігу та наслідкам.

Джерельну базу дипломної роботи в основному складають опубліковані документи та матеріали [5; 6; 9] та матеріали періодичної преси [2; 3; 4; 7; 8; 11; 12]. Зокрема, в роботі використано матеріали розслідування Amnesty International. Це незалежна міжнародна організація, яка працює в галузі прав людини. Вона займається документуванням порушень прав людини, звертанням уваги громадськості до цих питань, а також веде кампанії за захист прав людини.

Вагомий внесок у вивчення теми війни росіян проти України, політику «м'якої сили» внесли науковці Чорноморського державного університету імені Петра Могили Ю.Я.Седляр та М.Ю. Лимар, які підготували ґрунтовне дослідження «м'яка сила» рф у розумінні українсько-російських стосунків [15]. Причини гібридної війни росії проти України, її справжній зміст і результати відображено у монографії І.П. Руценко, О.Г. Павленко «Російсько-українська неоголошена війна: думка науковця» [38]. Про наслідки окупації міст, перебіг окупації, численні руйнування та людські жертви йдеться у статті В. Мойсеєнко «Історії загарбання, порятунку і виживання» [58]. Окремі аспекти досліджуваної у дипломній роботі теми висвітлено у статтях К. Волчук [33], А. Вершинин [28], Ю.Мателешко [18]. Також багато інформації можна знайти в міжнародних ЗМІ, зокрема у світових виданнях New Yourk Times, The Gardian, Financial Times, Politiken. Київська обласна прокуратура також фіксувала військові злочини окупантів.

З точки зору здоров'язберігаючої компетентності, у дипломній роботі використано законодавство України, а саме Закон «Про Освіту», а також Державний стандарт середньої освіти. Проаналізовано Концепцію нової української школи та компетентнісний підхід в освіті, який активно обговорюється у науково-педагогічному середовищі. Вчені як українські (наприклад, Л. Гриневич, Н. Степанова, К. Баханов, М. Рудь, В. Гриньова, Л.В. Задорожна-Княгиницька та інші), так і зарубіжні, приділяють увагу розвитку цього підходу [41; 49; 57; 59; 60; 71; 75]. Їхні дослідження фокусуються на формуванні предметних компетенцій учнів, організації навчання історії в школі та втіленні компетентнісного підходу.

Наукові дослідження з основ здоров'язберігаючого виховання вивчаються у працях різних авторів, таких як О. Ващенко, І. Калініна, О. Мельник, Т. Приходько та ін. [43; 51; 54; 58]. У роботах В. Мирошниченко, К. Баханов, В. Ницета, висвітлені принципи організації здоров'язберігаючої освіти та виховання учнів [55; 69; 70]. Окремі аспекти застосування цієї компетентності в освіті проаналізовані у роботах П. Мороз, І. Мороз, Т. Носенко, В. Чайка, З. Шевців, Г. Яковенко та інших авторів [72; 73; 76; 77; 78;]. Зокрема, В. Гриньова в своїй роботі розглядає здоров'язберігаючу компетентність як важливу характеристику особистості, яка ґрунтується на знаннях та досвіді, і виявляється в готовності до здійснення дій для збереження здоров'я в освітньому середовищі. Однак, питання здоров'язбереження на уроках історії залишається малодослідженим напрямком, незважаючи на певний інтерес вчених до цієї теми.

Зважаючи на невеликий науковий доробок по даній темі, впливає актуальність для нових досліджень та поглиблення знань у проблемі воєнних злочинів росії, характеристиці реакції міжнародної спільноти на факти окупації та порушення прав та свобод людей. Актуальними будуть дослідження спрямовані на розробку навчального матеріалу по даній темі для інтегрування в шкільний процес навчання та ефективнішого вивчення теми школярами.

Методологічну основу дипломної роботи складають методологічні принципи історизму, науковості та всебічності, а також ряд наукових методів. Аналіз та синтез використано для розгляду на основі доступних джерел конкретних випадків воєнних злочинів та їх впливу на місцеве населення, а також для синтезу отриманих даних для узагальнення результатів. Для оцінки реакції міжнародної спільноти на воєнні злочини використовувався порівняльний аналіз. Шляхом застосування дедуктивного методу формулювалися загальні принципи, на яких базувалися висновки, та індуктивного – здійснювалося узагальнення результатів конкретних досліджень. Проводилася критична оцінка інформаційних джерел з метою вибору об'єктивної та достовірної інформації для аналізу. Також використано емпіричний метод спостереження для збору даних, статистичний – для їх статистичної обробки.

Наукова новизна дослідження полягає у спробі комплексно дослідити та систематизувати інформацію про воєнні злочини збройних сил РФ, які відбувалися в містах Бучі, Ірпені та Бородянці, їх перебіг, реакцію міжнародної спільноти, а також висвітлити методи інтеграції зібраного матеріалу в навчальний процес.

Практичне значення роботи полягає в тому, що дану роботу можна успішно використовувати як методичний чи роздатковий матеріали при викладанні історії України в закладах загальної середньої освіти під час педагогічної практики або у викладацькій діяльності. Інтеграція знань про воєнні злочини російської армії в шкільну програму може сприяти формуванню здоров'язберігаючої компетентності серед учнів, що є важливим кроком у розвитку громадянської свідомості та виховання покоління, що дотримується цінностей миру, прав людини та справедливості.

Апробація роботи відбулася під час проходження педагогічної практики на позакласному заході.

Структуру дипломної роботи складають вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ЩОДО УКРАЇНИ

Історичні передумови російської агресії щодо України мають глибокі корені у різних історичних подіях та процесах. Становлення та ідеологічний вплив радянського режиму вплинули на формування уявлень про територіальні межі та впливові сфери в рамках колишнього радянського союзу. Після розпаду СРСР в 1991 р. Україна вибрала шлях незалежності, що стало одним з найбільших викликів для російського лідерства. Зокрема, російська еліта досі сприймає Україну як свою впливову зону, а перехід українського суспільства до західних цінностей та інтеграція до європейських інституцій стали ґрунтом для наростання агресивних планів відродження російської імперії. В планах росії є закріплення за собою світового контролю, який закінчився з розпадом СРСР та кризою в економіці [4].

Саме тому Акт проголошення незалежності України обурило мільйонне населення РФ та викликало у політичних керівників РФ нерозуміння того, що відбувається. Найменше цього рішення – утворення самостійної держави України – очікувало політичне керівництво російської держави, вони відчували себе «зрадженими». Настрої росіян висловив російський учений М. Лайков, який описав: «Все, що відбувається в Україні починаючи з 1991 року, виглядає так, ніби твій добрий друг вчинив тобі капості, іншими словами тебе зрадив...». Сусідні держави, за словами науковця, з самого початку сприймалися як такі, які прагнуть самостійності. А українці сприймалися найбільш близькими та такими, які не зможуть ніколи звільнитися від впливу російської держави [67].

Референдум в Україні 1 грудня 1991 р. був справжньою для російського суспільства. Декілька тижнів після оголошення результатів референдуму російські ЗМІ практично не коментували те, що відбулося. Найближчий рік це був рік розчарувань і зневіри в «братньому народі». Певну терапевтичну

роль для травмованості російської свідомості відіграло створення СНД, яка сприймалася як друге видання СРСР. У цей період російська публіцистика надзвичайно активно експлуатувала тему «розірваних зв'язків», «різання поживому», «кордонів, що розділили людей» [50]. Цю російську травму помічають і західні дослідники: «Ніколи в дотеперішній історії Росія не визнавала окремішність, осібність України. Як відомо, багато хто з росіян не розуміє, щиро не розуміє окремішності України. Ні у сфері культури, ні у сфері політики. Вони відчують біль, наче після ампутації органа свого національного тіла» [66].

Російський політикум по відношенні до України об'єднується низкою ключових факторів та принципів, що визначають стратегію та дії країни у відносинах з Україною.

По-перше, імперське спрямування впливає на погляди російської еліти щодо України. Деякі чинники російської влади сприймають Україну як частину історичної росії, зокрема Київ як колись столицю Київської Русі. Цей історичний наратив часто використовується для обґрунтування територіальних претензій та підтримки анексії Криму. Частина російських політичних діячів вважають, що Україну необхідно повернути до складу росії у вигляді губернії. Ця ідея має вплив і серед певної частини ліберальних політиків, до яких належить Є. Кожокін, який публічно заявив, що: «Об'єднання Росії та України – одна із зовнішньополітичних цілей Росії, як об'єднання ФРН та НДР» [64].

По-друге, геополітичні інтереси також впливають на російську політику стосовно України. Росія прагне зберегти свій вплив у цьому регіоні через контроль над Чорним морем, важливими транзитними маршрутами та стратегічними ресурсами, які має Україна. Це спонукає росію до активної політики в підтримку своїх інтересів у сфері безпеки та економіки.

Іншою політичною картою, що постійно розігрувалась російськими політиками, була карта становища росіян в Україні. Це становище тлумачилося російською стороною (переважно в неурядовій сфері, але інколи

це вихлюпувалося й під час офіційних зустрічей та переговорів) як незадовільне. Вигадувалися «факти» нібито «утисків» в Україні на національному, мовному, релігійному, освітньо-культурному ґрунті. Територіальні претензії до України і небажання визнати її право на Чорноморський флот, дислокований на українській території, доводили справу до граничної межі, тобто до межі збройного конфлікту (на теренах Севастополя й Одеси) [62]. Керівником московського Центру україністики Л. Горизонтовим, пише про «престижність» досліджень україністики в росії, це є «один з найважливіших (якщо не найважливіший) з країнознавчих напрямів» [10].

Імперське мислення, що збереглося в російському суспільстві, сприяє формуванню амбіцій та прагнень до відновлення впливу та контролю над територіями, які колись були частиною російської імперії або срср. Олександр Дугін у своїй книзі стверджував, що Україна повинна бути анексована Російською Федерацією, тому що нібито «Україна як держава не має геополітичного значення, особливого культурного імпорту чи загальнолюдського значення, і без вирішення проблеми «українського питання» говорити про континентальну політику взагалі безглуздо. Не можна дозволити Україні залишатися незалежною, якщо вона не буде санітарним кордоном, що було б теж неприпустимо» [66]. Книга мала колосальний вплив на зовнішню політику Володимира Путіна [53].

Російська імперія, а потім срср, в історичному контексті була однією з найбільших імперій у світі, яка володіла величезними територіями і значним впливом. Росіяни маніакально прагнуть відновити цього монстра. Україна з історичних часів мала важливе геополітичне значення для Росії, зокрема через своє положення на кордоні між росією та Європою; через багаті ресурси, важливі транзитні маршрути та стратегічне значення для безпеки країни. Російський «науковець» Георгій Федотов з цього приводу стверджував: «Українська проблема має набагато більше значення для Росії, ніж усі інші

національні проблеми. Це питання не лише політичної структури Росії та її кордонів, а й її духовного життя» [64].

Саме тому державне усамостійнення України було таким величезної сили ударом для російської свідомості. Це означало для росіян необхідність докорінного і вельми болючого перегляду власних уявлень не тільки про Україну, а й про свою країну. Йшлося не лише про необхідність визнати чужою територію, яку віками вважали своєю, а й про необхідність відмовитися від звичного одноосібного володіння великим масивом історії і культури, зокрема Київської доби, що одразу ж ставило під сумнів улюблені національні міфи («1000-ліття Росії», «російську княгиню Ольгу», «російського князя Володимира»).

Саме тому державне усамостійнення України було таким величезної сили ударом для російської свідомості. Це означало для росіян необхідність докорінного і вельми болючого перегляду власних уявлень не тільки про Україну, а й про свою країну. Йшлося не лише про необхідність визнати чужою територію, яку віками вважали своєю, а й про необхідність відмовитися від звичного одноосібного володіння великим масивом історії і культури, зокрема Київської доби, що одразу ж ставило під сумнів улюблені національні міфи («1000-ліття Росії», «російську княгиню Ольгу», «російського князя Володимира») [47, с. 265].

Теоретики «м'якої сили» особливого значення надавали сфері освіти та програмам міжнародних освітніх обмінів. Цільову групу останніх становили зазвичай представники еліти, що дозволяло державі-спонсору вибудовувати легальні схеми використання інтелектуального ресурсу України у власних інтересах. За даними ЮНЕСКО, до 2014 р. Росія була абсолютним лідером за кількістю українських студентів, що навчаються за кордоном, значно випереджаючи такі країни як Польща, Німеччина, США та Франція. В 2010-2011 навчальному році в російських вишах освіти здобували 11212 українців (6,2% усіх іноземних громадян очної та заочної форм навчання). За цим показником наша держава як «постачальник» студентів у РФ займала 4-те

місце, поступаючись Казахстану (30699, або 16,4%), Білорусі (27104, або 14,5%) та Китаю (16872, або 9%) [12].

Більше того, в самій Україні частина студентів та учнів теж отримували освіту в російськомовному середовищі. Так, за даними Міністерства освіти і науки України, частка студентів, що навчаються у вишах українською та російською мовами у 2009 р., становила 82,1 % і 17,7 %. Станом на 2008-2009 навчальний рік освіту російською мовою здобували 17,6 % школярів. Більша частина з них – жителі південно-східних регіонів країни [63, с. 66]. До 2014 р. в Україні було три представництва росспівробітництва: два Російських центри науки і культури – в Києві та Сімферополі, а також представництво в Одесі, яке працювало під егідою російського Генконсульства. Через вузьку мережу представництв, які функціонували в кількох великих містах, згадані органи об'єктивно не могли значною мірою впоратись з покладеними на них обов'язками. Внаслідок цього російські заходи, навіть на південному сході України, проходили досить рідко і залишалися абсолютно непоміченими, принаймні для молодіжного середовища [12].

Потужним ресурсом «м'якої сили», який використовувався для впливу на громадську думку як у самій державі, так і за її межами, є засоби масової комунікації. Серед останніх варто зацентувати увагу на ЗМІ (друковані – преса, книги, плакати тощо, а також електронні – радіо, телебачення, Інтернет). Наша держава до 2014 р. була охоплена російським інформаційним простором. Перше місце за сукупним річним накладом в Україні у 2011 р. займали російськомовні періодичні видання: тираж газет був майже у 2,5 раза більший, а журналів – у 8,5 раза – за україномовний. Значне місце на українському телебаченні посідали російські телеканали, серед яких особливо популярними були Перший канал, ТНТ, НТВ, СТС та ін., а також російськомовні сайти мережі Інтернет, які сприяли популяризації російських наративів [63, с. 65].

Як вважає Д. Шерр, продукти російського кіно, що потрапляли на телебачення, є однією з найбільш потужних форм «м'якої сили» РФ у

російськомовних регіонах України. Крім обов'язкової позбавленої смаку розважальної квоти, яка знайома будь-якій західній аудиторії, в російський телевізійний «коктейль» часто-густо «підмішують» ностальгічні фільми про ідеалізоване або вигадане минуле, драми про поліцію і спецслужби та документальні фільми про непорушному спадщину російської культури, що знаходиться під загрозою [65, с. 91]. По споживанні російського контенту Київ був на першому місці серед країн СНД.

Українські науковці підкреслюють, що вагомим ресурсом в арсеналі «м'якої сили» Росії був безвізовий режим для громадян країн СНД і можливість вільного працевлаштування, адже переважна більшість трудових мігрантів з України, принаймні до 2014 р., працювали саме в Росії (за винятком вихідців із західних областей, які традиційно надавали перевагу працевлаштуванню в країнах Європейського Союзу) [56]. У 2010-2012 рр. найбільшими країнами-реципієнтами вітчизняної робочої сили був російська федерація (43,2%), Польща (14,3%), Італія (13,2%) та Чеська Республіка (12,9%)

Слід відзначити і економічні чинники. Незважаючи на сировинну економіку та перманентні кризові явища в ній, тривалий час для багатьох українців Росія уособлювала відносно стабільну державу, яка є основним постачальником енергоносіїв на український ринок, а також споживачем значної кількості українських товарів [63, с. 66]. Навіть після 2005 р., незважаючи на політичні перипетії в стосунках Москви та Києва, взаємний товарообіг невпинно зростав. Станом на 2012 р. 38% прямих російських інвестицій в країнах СНД припадали на Україну [44, с. 47-48].

Про привабливість східного проєкту економічної інтеграції серед українців свідчать дані вересневого соціопитування 2013 р., проведеного Київським міжнародним інститутом соціології. Так, якщо б референдум про вступ України до Європейського чи до Митного союзу з Росією, Білоруссю і Казахстаном проводився в 2013 р., то за ЄС проголосували б близько 41% опитаних, за Митний союз – 35%. Водночас, як зазначають соціологи, якщо

був би проведений окремий референдум про вступ України до Митного союзу, він міг би отримати підтримку відносної більшості громадян (40% – «за», 33% – «проти»). Підтримка євроінтеграції на окремому референдумі трохи вища – 43% проголосували б за вступ до ЄС, 30% – проти [15].

Ефективним важелем російської «м'якої сили» була також наявність тісних особистих зв'язків між людьми, що проживали в обох державах. Опитування 2011 р. показало, що половина українців мали родичів у Росії, а третина – близьких друзів і знайомих [44, с. 57].

Головним провідником курсу на духовне єднання «братніх народів» стала саме російська православна церква. Патріарх кирило зробив «зміцнення» релігійних і культурних зв'язків з Україною однією зі своїх основних цілей. Регулярні візити патріарха до Києва (Алексій II відвідував Україну всього три рази за 18 років), його заяви про бажання вивчити українську мову, непоодинокі чутки про можливість перенесення патріаршого престолу до Києва [28, с. 55]. Все це мало на меті уникнути церковного відокремлення України і зберегти її як сферу духовного та культурного впливу росії. Основною опорою російської православної церкви була і залишається Українська православна церква московського патріархату, яка наприкінці 2010 р., за даними Центру Разумкова, охоплювала 35% від загального числа релігійних громад країни (для порівняння: Українська православна церква Київського патріархату – 13%, Українська автокефальна православна церква – 3,5%). Частка вірян УПЦ МП серед дорослого населення України тоді становила майже 24%, тоді як УПЦ КП – 15%, УАПЦ – 0,9% [44, с. 55]. Українська Православна Церква московського патріархату (УПЦ МП) безперечно є частиною московської церкви. За твердженнями деяких західних дослідників, московський патріархат є найдієвішим інструментом «м'якої сили» Росії в сусідніх країнах.

Після того, як митрополита Кирила було обрано на патріарший престол у 2009 році, він через три роки зайняв 6-те місце в рейтингу 100 топ-політиків

за версією «Незалежної газети» [50, с. 89], і російська православна церква почала активно порушувати питання «триєдиної православної Русі» [44, с. 54].

Ця ідея є основоположною для концепції «русского мира», яку активно просуває путінський режим. Так, у своєму виступі з нагоди 1020-річчя Хрещення Русі Путін підкреслив, що православ'я нерозривно зв'язало долі народів Росії, України, Білорусі та інших країн. «У нас спільні цінності і єдиний духовний шлях, початок якому було покладено в Дніпровській купелі» [29]. Вважаємо, що необхідно завершити процес заборони на законодавчому рівні існування цієї релігійної структури в Україні з керівним центром в Росії.

Події 2014 року, коли російська федерація вдалася до більш ефективної та звичної для неї стратегії «жорсткої сили», показали, що політика «м'якої сили» в Україні Росія зазнала невдачі. Цей провал зумовили такі фактори:

1. Стереотипне сприйняття України як лояльної та близької у всіх аспектах держави.
2. Переважання в Україні прозахідного національного курсу, який чітко протиставляє російську та українську моделі розвитку.
3. Тривала відсутність у РФ власного привабливого образу, який важко було сформувати, зважаючи на специфіку її політичної (авторитаризм) та економічної (сировинний характер) систем.
4. Недостатнє інституційне забезпечення політики «м'якого» впливу, що особливо помітно на фоні активності західних некомерційних організацій в Україні;
5. Проведення політики «м'якої сили» на державному рівні було запізним. Водночас варто відзначити певні успіхи цього напрямку російської політики, зокрема у церковній, освітньо-культурній, інформаційній та економічній сферах [53].

Слід зазначити, що елементи «жорсткої сили» росіяни застосовували ще до початку війни. У період президентства Леоніда Кучми восени 2003 року стався конфлікт навколо коси Тузла. Спроба російської сторони без узгодження з Україною збудувати греблю, яка з'єднувала узбережжя РФ з цією

ділянкою української території, викликала рішучу реакцію Кучми. У Криму були приведені до бойової готовності підрозділи берегової оборони, розгорнуті артилерійські розрахунки, а до Керчі перекинуті кораблі берегової охорони з Одеси. Багато дослідників та аналітиків розглядали інцидент з Тузлою як першу спробу Росії «промацати» Україну на предмет своїх можливих дій щодо приєднання Криму [11].

Помаранчева революція налякала російську політичну еліту, яка сприяла проведенню сепаратистського з'їзду в Сєвєродонецьку 28 листопада. На цьому з'їзді пролунали заклики про створення так званої «Південно-Східної Української Автономної Республіки». У той же час депутати обласних рад Харкова та Луганська на надзвичайних сесіях голосували за створення виконавчих комітетів, що мали перебрати на місцях владу від Києва. Донецька облрада навіть ухвалила рішення про проведення референдуму щодо надання області «статусу республіки у складі федерації» та затвердила примірник бюлетеня. Всі ці заходи активно підтримувала російська влада і однобоко висвітлювала російська преса, говорячи про «розкол», «республіки» та «помаранчеву чуму». Українці почали називати це утворення «ПіСУАР» за першими літерами, що одразу відображало ставлення більшості до цієї ініціативи, як зазначав історик Ярослав Грицак. На його думку, якби події 2004 року розвивалися інакше, цілком можливо, що сценарії 2014 та 2022 років не відбулися б. Головним фактором цього була Росія [67].

Після Помаранчевої революції, напруга між росією та Україною різко загострилася, що стало очевидним у таких важливих ситуаціях, як «газові війни» 2006 та 2009 років. Ці конфлікти виникли через перерозподіл поставок газу в Україну, де Росія звинувачувала Київ у невивлаті за поставлений газ. Ці події позначилися на початку 2000-х років і ознаменували більш агресивну політику Росії стосовно України.

Особливо росіян налякали прагнення українців до ЄС і НАТО. Напередодні Бухарестського саміту 2008 р. США підтримали ідею запропонувати Україні та Грузії план дій щодо членства (ПДЧ), який поставив

би ці країни на шлях до членства в НАТО. Однак, головним чином через рішучу опозицію Франції та Німеччини, саміт не завершився пропозицією ПДЧ жодній із цих держав. Декларація Бухарестського саміту містила таку заяву: «НАТО вітає євроатлантичні прагнення України та Грузії щодо членства в НАТО. Ми сьогодні домовилися, що ці країни стануть членами НАТО в майбутньому» [35].

Янукович, ставши Президентом України після Ющенка, відзначався своєю проросійською політичною орієнтацією. Він активно сприяв розвитку близьких зв'язків з російським урядом та дбав про зміцнення економічних та політичних зв'язків між Україною та Росією. Під час його президентства було підписано низку угод та документів, спрямованих на розширення політичного і економічного співробітництва з Росією, зокрема у сферах енергетики, торгівлі та інвестицій. Харківські домовленості, зокрема, продовжили перебування російського флоту в Криму. В часи Януковича також спостерігалось активне підтримування російської мови та культурних зв'язків з Росією, що виявлялося у публічних заявах, законодавчих ініціативах та підтримці російської культурної сфери в Україні.

Питання щодо Криму завжди відображало гостроту політичної атмосфери. Починаючи з часів Акта проголошення незалежності України, засоби масової інформації росії розміщували матеріали, які спрямовувалися на дискредитацію дій парламенту та уряду України, створення конфліктів між різними національними групами, посівання розбрату серед населення республіки, залякування політичним і економічним хаосом під час переходу до самостійного існування України, а також посилення чуток щодо «можливого обміну ядерними ударами між незалежною Україною та РФФСР» [3].

Основною цільовою аудиторією для підготовки інформаційно-пропагандистської кампанії Росія обрала російськомовне населення, яке асоціює радянське минуле із сучасною Росією і називає себе «радянськими людьми». Це населення живе ніби в минулому, не визнає сучасність і критикує

її, а до Української держави ставиться вороже [61, с.37]. Вони повністю поділяють пропагандистські стереотипи про «бандерівців», «націоналістів» і «великий російський народ».

Проте внутрішньополітичні та військові протиріччя в самій Росії, зокрема війна в Чечні, завадили зосередити зусилля на вирішенні кримського питання на її користь. Існувало кілька причин, чому Росія вела запеклу боротьбу за Кримський півострів. По-перше, Україна слугувала буферною зоною між Росією та Заходом, маючи значний економічний, демографічний та інтелектуальний потенціал. По-друге, західна інтеграція України означала б, що «НАТО на 1000 км наблизиться до багатого енергоресурсами Каспійського регіону, тоді як Росія на Чорному морі буде обмежена вузькою береговою лінією від Новоросійська до Сочі, фактично втрачаючи Чорноморський флот і механізми впливу на близькосхідну та європейську політику» [23]. Адмірал В. Комоедов наголошував на важливості Чорноморського флоту для Росії, стверджуючи, що без нього Росія не має значущості на Півдні. Він вважав, що Севастополь повинен залишатися головною базою Чорноморського флоту Російської Федерації на постійній основі, оскільки переведення кораблів із Севастополя до Новоросійська є неможливим [62].

По-третє, Кримський півострів, як військовий полігон, забезпечував Росії панування на Чорному морі та можливість включати до своїх військово-політичних планів не лише Україну, але й країни Кавказу, зокрема Грузію. По-четверте, і найважливіше, для РФ Крим був елементом відновлення «руських земель». З 1990-х років російська пропаганда активно використовувала фальсифікацію історичних фактів і робила спроби ревізії історичних подій. Політичні міфи залишалися стабільними: неправомірність передачі Криму до складу УРСР, волюнтаризм М. Хрущова, який нібито зробив Україні подарунок без підстав. Незабаром після проголошення незалежності України, у вересні 1991 року, на мітингах у Севастополі лунали заклики спілки «Рух 20 січня»: «Не віддамо Крим татарам і українцям!» [36]. Росія прагнула реалізувати сценарій, який мав фатальні наслідки у Баку, Тбілісі, Вільнюсі,

Молдові та Нагірному Карабасі [23]. Аналіз змісту публікацій у російських ЗМІ, сюжетів на телебаченні та випусків новин показує, як росіяни фальсифікували історичні факти, формували негативну думку про ісламську загрозу в Криму та намагалися дискредитувати кримськотатарську спільноту.

Для російських маніпуляторів цей період був часом дестабілізації ситуації на півдні, активного формування «п'ятої колони» в Криму, та загострення суперечностей між Росією та Україною через газові, торгові та пропагандистські війни [61]. Особливо це загострилося після Помаранчевої революції. Перемога В.Ющенко на президентських виборах та поразка кремлівського кандидата В.Януковича спричинили хвилю наклепів і спроб залякати мешканців Криму політичним та економічним хаосом [23]. Викривлення історичних фактів та нав'язування фейкових концепцій з боку Москви, демонізація та дискредитація української влади, маніпуляції з думкою про утиски російськомовних громадян України – ось основні напрямки пропагандистського супроводу інформаційно-психологічної операції російських спецслужб на півострові. Ця масштабна інформаційна війна велася за допомогою теле- і радіоканалів, газет та інтернету. Впливові ЗМІ, переповнені негативною інформацією, стали рупором пропаганди. Особливу роль відіграла телекомпанія «Russia Today», яка транслювала спотворену версію подій в Україні.

Знаковою датою стає 27 липня 2013 року, від якої російський президент змінює риторику щодо України. А. Ілларіонов пропонує вважати цю дату фактичним початком гібридної війни [61, с. 114]. Під час виступу в Києві на конференції з теми «Православно-слов'янські цінності – основа цивілізаційного вибору України», путін чітко висловив бажання інтегрувати Україну у російську імперію.

Революція Гідності призвела до відставки Віктора Януковича, який був підтриманий Кремлем і був важливим стратегічним союзником Росії на посаді президента України. Це призвело до зменшення впливу Росії в країні. Революція Гідності викликала надії на підтримку євроатлантичних цінностей

та підходів українським народом, що ставило під загрозу путінський режим, оскільки можливе зближення України з ЄС та НАТО позначилося б на регіональній стратегії Росії.

Хронологічно події, що відбувались в Криму, які призвели до окупації, виглядають так:

- 20 лютого 2014 року – початок збройної агресії, зафіксований на відомчій медалі Міноборони Росії «За повернення Криму»;
- 23 лютого – найбільший мітинг проросійських сил у Севастополі;
- 24 лютого – кораблі ВМФ РФ, які здійснювали охорону морської акваторії в районі проведення Сочинської олімпіади, прийняли на борт в Новоросійську «зелених чоловічків» (російських військовослужбовців без розпізнавальних знаків ЗС РФ, яких використовували для захоплення адміністративних будівель та блокування українських військових частин на території АРК та Севастополя) з бойовою технікою та вийшли курсом на Севастополь;
- 26 лютого – мітинги під Верховною Радою АРК: один – проросійських організацій з вимогою автономії у складі Росії (близько 2 тисяч учасників), інший – місцевих українських патріотів і кримських татар за територіальну цілісність України (зібрав 5–10 тисяч учасників);
- 27 лютого – російські військові без розпізнавальних знаків заблокували парламент та уряд АРК у Сімферополі;
- 28 лютого – Верховна Рада Автономної Республіки Крим під наглядом російських військовослужбовців із 31-ї десантно-штурмової бригади ЗС РФ проголосувала за проведення референдуму про статус Криму, призначила представника партії «Русское единство» Сергія Аксьонова головою уряду Криму;
- 16 березня – відбувся псевдореферендум про статус Криму. Зрежисований Росією захід бойкотували кримські татари та проукраїнськи налаштоване населення. За оголошеними організаторами результатами, 96,77% учасників проголосували «за возз'єднання Криму з Росією на правах

суб'єкта Російської Федерації». Конституційний Суд України визнав неконституційною постанову Верховної Ради АР Крим, згідно з якою провели референдум;

- 18 березня – підписання Договору про прийняття Республіки Крим до складу Росії;
- 21 березня – Путін підписав указ про ратифікацію договору про прийняття Криму до складу РФ;
- 25 березня – Автономна Республіка Крим і Севастополь окуповані ЗС РФ [58].

Отже, Україна виявилася не готовою до інформаційно-психологічної війни, українські ЗМІ не забезпечували піднесення національного духу, а суспільство не розглядало РФ як потенційного ворога. На Кримському півострові була розгорнута масштабна система тиражування ворожої пропаганди та агітації серед пересічних громадян. Російські фахівці спеціалізованої пропаганди розробили низку псевдоісторичних теорій, створили концепції «Руський світ», «Російська цивілізація», «Крим наш» і ряд мемів, які стали основою пропагандистсько-психологічного впливу на населення Криму.

Отже російська агресія щодо України у 2022 році є результатом складної взаємодії історичних передумов та ідеологічних засад. Коріння цього у вікових суперечностях між Україною та росією, починаючи з періоду імперських амбіцій та пізніше, під час радянської епохи, коли український народ став жертвою репресій та розкрадання його культурного та національного спадку, а також в період після розпаду срср.

Ідеологічні засади агресії Росії включають концепцію «руського мира» та прагнення відновити геополітичний вплив, особливо в контексті реваншистської політики та антизахідної риторики. Ці ідеї укорінені в міфах і легендах про єдність російського світу та необхідність захисту «братніх» народів від «західної загрози» та «нацистської київської хунти»..

З періоду розпаду ссср та проголошення незалежності України, росія всіма можливими способами політичними, економічними, культурними, релігійними впливами намагалася включити Україну в зону свого впливу: через колоборантів в політичних партіях і громадських організаціях; через культурно-освітні і наукові установи; через УПЦ МП; через ЗМІ та телеканали, більшість яких була власністю російських олігархів, через економічні важелі впливу.

Імперське мислення, що збереглося в російському суспільстві щодо України, виявляється у погляді на Україну як частину «великої росії», в упереджених стереотипах щодо української ідентичності, в поширенні дезінформації та сприйнятті українського суверенітету як обмеженого та залежного від російського впливу.

Політична ситуація в Україні у 2014 році, пов'язана з перемогою Революції Гідності, призвела до відставки президента Януковича, і була використана росією як привід для анексії Криму, цим продемонструвавши перехід росії до військових форм реалізації ідеї відновлення російської псевдоімперії.

РОЗДІЛ 2

РОСІЙСЬКА ОКУПАЦІЯ БУЧІ, ІРПЕНЯ І БОРОДЯНКИ

2.1. Воєнні злочини збройних сил рф

Воєнні злочини є одними з найжахливіших та найбільш несправедливих явищ у світовій історії. Їх характеризує жорстокість, безжалісність та безпідставність, що протистоять базовим принципам гуманності та прав людини.

Воєнні злочини представляють собою серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, що включає порушення законів і звичаїв війни, за якими передбачена кримінальна відповідальність фізичних осіб на українському та міжнародному рівнях. Першим міжнародним нормативно-правовим актом в цій сфері була прийнята перша Женевська конвенція «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях», підписана у 1864 році представниками 16 європейських країн. Ця конвенція стала поштовхом для розвитку всього міжнародного гуманітарного права та регламентації правил ведення бойових дій, визначаючи поняття «законів війни» та «воєнні злочини».

Серед видів воєнних злочинів можна виділити такі: поранення або вбивство цивільних осіб; катування та згвалтування; незаконне утримання цивільних осіб; викрадення та примусова депортація людей, включаючи дітей; порушення правил поведження з військовополоненими; мародерство; використання військової техніки в житлових районах; насильство щодо медичного персоналу; відмова чи позбавлення доступу до медичної допомоги; використання цивільних для прикриття військових (живих щитів); примушування громадян до участі у військових діях проти власної держави; пошкодження або знищення об'єктів цивільної інфраструктури; руйнування пам'яток культури, творів мистецтва, релігійних об'єктів, навчальних закладів; використання символіки Червоного Хреста або форми ЗСУ для маскування;

використання отруйних речовин; руйнування населених пунктів, яке не має воєнної необхідності; умисне завдання удару по персоналу, транспорту, обладнанню, пов'язаному з наданням гуманітарної допомоги.

Держави зобов'язані розслідувати воєнні злочини та притягувати винних до відповідальності. Це може бути зроблено національними судами або Міжнародним кримінальним судом. Найкращий спосіб боротьби з воєнними злочинами – це їх запобігання. Це потребує:

1. Підвищення обізнаності про міжнародне гуманітарне право серед військових та цивільних осіб.
2. Ратифікації та впровадження міжнародних договорів, що забороняють воєнні злочини.
3. Створення ефективних механізмів розслідування та переслідування винних.

Воєнні злочини – це не просто порушення правил війни. Це атаки на саму людяність. Їх запобігання та покарання винних – це спільна відповідальність усіх цивілізованих країн [45].

Женевські конвенції від 12 серпня 1949 р. та Додатковий протокол від 8 червня 1977 р. належать до нормативних актів, які зобов'язують держави включити в своє національне законодавство правила, що стосуються серйозних порушень міжнародного гуманітарного права. В українському Кримінальному кодексі є стаття 438, яка стосується порушень законів та звичаїв війни.

Слід зазначити, що росія у війні проти України вчинила абсолютно всі воєнні злочини з даного списку [27].

Із початком широкомасштабного вторгнення місцеве населення Бородянки, Бучі та Ірпеня відчули на собі лещата «руського миру». Масові вбивства полонених і цивільного населення стали візитною карткою окупантів. Російська армія увійшла до Бучі 27 лютого 2022 р., коли колона російські бойової техніки проїжджала по об'їздній трасі міста Бородянки, що зробило ситуацію важкою для захисників селища. Крім того, вносі з 27 на 28

лютого невелика колона з бурятськими військовиками вирушила знову по Центральній дорозі, але, наблизившись до пошти, потрапила в засідку. Однак, наступного дня, 3 березня, російські війська вже захопили місто, а перші бої відбулися 27 лютого також в Ірпені. Міський голова Ірпеня О. Маркушин повідомив, що зс рф намагалися прорватися через місто, але зустріли опір з боку українських сухопутних військ та військ територіальної оборони, які отримали підтримку від танкових частин з Бучі. Однак з 5 березня частина Ірпеня вже контролювалася російськими окупантами.

За 33 дні окупації військові РФ скоїли в Бучанському районі понад 9 тисяч воєнних злочинів. Збройні сили України звільнили місто 31 березня. Саме після визволення Київщини прозвучали перші заяви світових лідерів про геноцидний характер воєнних злочинів російської армії в Україні.

За офіційними даними під час час російської окупації у містечку Буча було вбито більше 600 мирних жителів, в Бородянці – більше 160, Ірпені – близько 300 [19]. The Times назвала 234-й полк, десантний підрозділ, що базується в місті Псков на заході росії, як головного винуватця у вбивствах у Бучі. Про це свідчать численні докази: супутникові знімки, мобільні телефони, інформація про російську бронетехніку і т.п.

Першими жертвами у Бучі стали Тетяна Помазенко, Микола Різак, Євген Петрашенко, Дмитро Коновалов, Олег Абрамов, Віктор Коваль, Анастасія Яланська, Сергій Устименко і Максим Кузьменко, Анна Міщенко. Найбільшу кількість злочинів росіяни здійснили у таборі «Яскравий» на вул. Яблунській у Бучі. Одними з перших загинули члени місцевої самоорганізованої тероборони, яких перед розстрілом катували. Військовослужбовець Бучанської ТРО Іван Скиба, згадував: «окупанти отримували насолоду від розстрілів людей, багато вживали нецензурної лексики, ми з побратимами думали, що вже не залишимося живими». Йому вдалося вижити тільки тому, що притворився мертвим. «Мене поранили в бік, і я впав на землю». Його товариша Анатолія Прихідько, який раптово вирішив втекти, тут же застрелили [19].

Жителька Бучі Люся пригадує, як російський офіцер сказав їй затулити своїм донькам очі, бо вони побачать речі, яких ніколи не забудуть. «Він нам сказав: «Не дивіться на тих людей, які лежать на землі. Це не люди» [18].

Під час деокупації знайшли в підвалі гуртожитку за адресою вул. Вокзальна 123 тіла. У більшості з них були зв'язані руки. Жертвами були Сергій Матешко, Дмитро Шульмейстер, Володимир Бойченко, Валерій Прудько та його син Віктор.

У середині березня 20-річна Тетяна Січкара провела 10 днів разом із своїми батьками у бабусі, де в будинку були дрова і вулична піч, придатні для нагрівання води та готування їжі. Щодня вони проходили однаковий маршрут через ліс і залізничні колії. 24 березня, коли вони поверталися додому, вони почули артилерійський постріл. «Це було так гучно, що я нічого не чула», - згадує пані Січкара. Всі вони одночасно впали на землю. Мати лежала непорушно. «Я кликала її, але вона не рухалася», - розповідає Тетяна. Піднявши голову, вона побачила кров на обличчі, волоссі матері та на дорозі. Її мама 46 років, що була домогосподаркою, померла від вибуху. Пізніше російські військові затримали її чоловіка, поклавши на нього кайдани і пакет на голову, коли він просив взяти тіло дружини. Його відпустили пізніше тієї ночі, залишивши в наручниках і з пов'язаними очима в іншій частині міста. Згодом окупанти дозволили взяти тіло пані Січкара. Сім'я поховала Тетяну в саду наступного ранку [18].

Мати загиблої жінки, Людмила, підтвердила те, що відзначали багато мирних мешканців Бучі: зі зростанням конфлікту настроїв та поведінка російських військ ставали все агресивнішими. «Ті, що були спочатку, не були такими страшними», - заявила вона про російських солдатів, попрохавши залишити її ім'я анонімним. «Але друга партія була ще гіршою». «Вони йшли двор за двором, - згадує 42-річний Валерій Юрченко, механік, житель Бучі. Російський командир попередив його не виходити на вулицю. «Ми отримали наказ стріляти», - сказав російський окупант.

Мешканці окупованих міст згадують про тортури. Наталія Олександрова, оптик у пенсії, поділилася свідченням про те, як військові затримали її племінника, обіцяючи, що відвезуть його на два дні для допиту, але тримали його три тижні. Після відходу російських військ сусіди знайшли його мертвим у підвалі. «Вони вистрелили йому через вухо», – заявила вона. Мер Ірпеня, Олександр Маркушин, стверджує, що російські солдати стріляли в жінок та дівчат у Ірпені, а потім їздили по тілах на танках [28].

Фото та відео докази підтверджують злочини, які скоювали російські військові протягом всього перебування в Бучі. Особливий резонанс викликали тіла загиблих людей на вулиці Яблунська, які були зафіксовані на відео незабаром після звільнення Бучі.

Вранці 19 березня 51-річного робітника Леоніда Гоя розстріляли російські окупанти поблизу його будинку в центрі Бучі, коли він вийшов з укриття, щоб зателефонувати рідним. Свідки стверджують, що наступного дня окупанти застрелили 37-річного жителя Бучі Артема, коли він заходив до свого гаражу, щоб взяти їжу, для себе та сусідів.

25 березня вранці у Бучі було вбито 43-річного залізничного інспектора Олександра Єремича, батька двох дітей. Російські військові знайшли в його телефоні фотографії руйнувань у місті, після чого його розстріляли. Цього ж дня росіяни розстріляли Іллю Губенка. Його дружина згадувала, що її чоловік пішов за водою з білим прапором. Однак прозвучала автоматна черга і він впав. Тільки через два дні російські окупанти дозволили забрати тіло. Його поховали на подвір'ї багатоповерхівки [33].

43-річного Романа Гаврилюка – зварювальника, і його брата виявили застреленими біля свого будинку. «Дядько залишився за собакою, а тато залишився за хатою», – розповів син пана Гаврилюка Назар. Поруч також лежав мертвий невідомий чоловік, а двоє собак родини були зрешетені кулями. «Вони не змогли перемогти нашу армію, тому вбивали звичайних людей», – розповідає 17-річний Назар. «Я настільки пережила це все, що я

дещо не пам'ятаю. У мене вже вік і жахіття було страшним» [33], – свідчила жителька Ірпеня Валентина Федосіївна.

Серед жертв є пацієнти психоневрологічного диспансера в Бородянці, де протягом окупації загинуло 13 осіб, переважно людей, які були вже ослаблені внаслідок важких умов проживання.

Про мародерство свідчать численні свідки. «Вони дали мені мою палицю», – сказала 65-річна Тетяна Масановець, якій сказали піти. Солдати перетворили її будинок на яму, одну кімнату використали як туалет. «Вони вкрали все», – додала вона.

Після прибуття додаткових військ, росіяни висадили свою бронетехніку прямо у садах, руйнували металеві ворота та паркани, а також паркувалися, налаштовуючи гармати на вулицях.

66-річний Володимир Шепітько розповідав про використання російськими військовими школи №3 для прикриття мінометних позицій. Ніна Савченко – жителька Ірпеня розповідала, що росіяни припаркували свої танки та БТРи у її дворі та її сусідів. Коли артилерія пролетіла між їхнім житловим кварталом і українськими позиціями неподалік, її будинок був уражений і сильно горів. Її батька і сина ховали навіть без священика через постійну загрозу російського нападу. Вона загорнула їх у ковдри і сама провела похоронний обряд.

«Це був найважчий досвід – поховати тіло без хреста, без священика чи труни – лише з ковдрою», – сказала вона. «Я просто стояв над їхніми могилами і молився за них». Її онуки, яким 14 і 10 років, втекли звідти перед тим, як загинули їхні дід і батько – і досі не знають, що їх уже немає. Житель Бородянки Іван згадував про те, як окупанти вистрілили в його сина, «він пішов з життя о 8:20 ранку... Ми його поховали у палісаднику під величезним купою землі. Дуже складно втратити свою дитину», – згадував він. «Я б не побажав навіть своєму найгіршому ворогові пережити щось подібне» [33].

До свідчень злочинів долучилися Сергій Моргунов в Ірпіні та Сергій Корольчук і Анастасія Галушка в Києві. Їхні розповіді про пережиті трагедії,

жахливі епізоди, та катування надають важливі свідчення про страшні події, які трапилися під час окупації міст та населених пунктів російськими військами. Інформація, яку вони надали, стала свідомством про жорстокість, злочини проти людяності та порушення міжнародного гуманітарного права під час воєнних дій.

Після приходу російських військ міста перетворилися на справжні руїни, оскільки їх цілями була цивільна інфраструктура: житлові будинки, школи, медичні заклади та інші об'єкти, які забезпечували повсякденне життя мирного населення. Це стало причиною великих збитків для місцевого населення та проблем у відновленні міст після війни. Багато будівель були зруйновані або пошкоджені внаслідок військових дій, а інфраструктура зазнала серйозних втрат, що поглибило гуманітарну кризу та потребу у масштабному відновленні після деокупації.

Зокрема, ще з кінця лютого Бородянку кілька раз обстрілювали, спалахнули два супермаркети [14]. Протягом 1-2 березня авіаударами по будинках було вбито 43 людей [38]. Як заявляв мер міста Олександр Маркушин, під час окупації в Ірпені було пошкоджено 3250 будинків. З них 1,5 тисячі приватних будинків підлягали демонтажу [10].

Галина Мельник повідомляла, що її 83-річний батько просто сидів біля вікна на кухні й їв їжу, коли він був убитий російським мінометним обстрілом 6 березня в Ірпіні.

У своїх спогадах про той період житель Бучі Д. Ткаченко писав: «З кожної з чотирьох сторін від нашого дому почали лунати вибухи. Вікна вилітали мало не від кожного з них. Ми опинилися в оточенні. При цьому, ми все одно думали про те, що оскільки ми мирні-цивільні, оскільки ми без зброї у себе вдома, нас ніхто не чіпатиме. Ми помилялися» [19]. Особливу жорстокість російські солдати продемонстрували в останні дні окупації безпосередньо перед відступом, знищували десятками дорослих чоловіків.

Серед воєнних злочинів мало місце і сексуальне насильство, постраждали жінки, чоловіки, діти, літні люди віком від 4 до 85 років.

«У місті Ірпені виявлено вбитих дітей у віці до 10 років з ознаками зґвалтування та катувань», – сказано у повідомленні у Фейсбуці омбудсмена Людмили Денісової.

Один із цих жахливих злочинів надзвичайно привернув увагу світової преси. The Times опублікувала інтерв'ю з постраждалою 28 березня. Вона з невеликого села Броварського району. За її словами, до будинку прибули солдати, які застрелили собаку, потім чоловіка «тому, що він нацист», приклали пістолет до її голови та по черзі гвалтували її, поки її син плакав у котельні будинку. Двоє чоловіків зробили 20-хвилинну перерву, здійснили другий, а потім третій раунд зґвалтування, будучи «настільки п'яними, що ледве стояли». Жінка змогла вижити та втекти з сином, дала свідчення в поліції та впізнала одного з гвалтівників за профілем у соціальній мережі [27].

На сайті Української Гельсінської спілки з прав людини міститься матеріал «Сексуальних злочинів, ймовірно, в 100 разів більше за офіційну статистику» про те, що це один з видів злочинів, які мало розслідуються в контексті збройної агресії, під час війни. Виконавчий директор спілки Олександр Павліченко повідомив, що «зараз є повідомлення і розслідується до сотні злочинів сексуального характеру. Реальна картина – їх разів у 100 більше. Ми маємо близько 1-2% відкритих таких злочинів» [27].

Українські та світові ЗМІ відзначили, що після звільнення Київської області Збройними Силами України, територія стала місцем шокуючого розорення: на дорогах знайшли тіла, були свідчення про страти мирних жителів, масові поховання та загибель дітей.

Після звільнення Київщини поліцейські оглянули більше 450 місць, де могли статись кримінальні злочини. Працівники місцевої ритуальної служби повідомляли про 200 людей, тіла яких знайшли на вулицях. У більшості з них були сліди тортур [15]. Михайло Джанда згадував: «...я знаходив шматки тіл, розкидані серед уламків... Це був найважчий досвід — поховати тіло без

хреста, без священика чи труни — лише з ковдрою... Я просто стояв над їхніми могилами і молився за них» [34].

Директор Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти (International Commission on Missing Person, ICMP) Метью Холлідей заявив, що загалом під час війни в Україні зникли безвісти понад 15 тисяч людей [31]. Загалом задокументовано 7,5 тисяч відео і фото російських злочинів [31].

Російська окупація Бучі, Ірпеня і Бородянки у 2022 р. призвела до численних злочинів проти цивільного населення українських міст. Ці злочини мають системний характер і відзначаються масштабним порушенням міжнародного гуманітарного права: поранення і вбивства цивільних осіб; катування та згвалтування; незаконне утримання; мародерство; використання військової техніки в житлових масивах, пошкодження або знищення і руйнування об'єктів цивільної інфраструктури.

2.2. Міжнародна реакція і правова відповідальність за воєнні злочини путінської Росії

Реакція країн світу та міжнародних організацій на звірства російських військових у Бучі, Бородянці та Ірпіні у 2022 році була гострою та рішучою, включаючи засудження, вимогу розслідування та посилення санкцій проти Росії. Президент України Володимир Зеленський був активним у закликах до міжнародної підтримки, закликаючи країни встановити заборону для польотів зону над Україною або надати пряму повітряну підтримку. Він наголосив на необхідності миру та рішучості українського народу захистити свою землю.

ЄС та країни Великої сімки (G7) посилили економічні санкції проти Росії, включаючи заборону на імпорт російської нафти та газу, заморожування активів російських олігархів та урядових чиновників, а також розширення списку осіб, яким заборонено в'їзд до цих країн. Організація Об'єднаних Націй (ООН) та Організація Північноатлантичного договору (НАТО) також активно

критикували вторгнення, підкреслюючи відсутність виправданого прецеденту. Важаємо все ж діяльність ООН не рішучою щодо України. Хоча Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерреш висловив шок від звірств і закликав до негайного та прозорого розслідування. Рада ООН з прав людини оголосила про відправлення моніторингових місій для збору доказів, однак заходів щодо зупинення російської агресії не було вжито.

Керівники держав та урядів ЄС, включаючи президента Європейської комісії Урсулу фон дер Ляєн, засудили звірства і закликали до негайного та незалежного розслідування. Вони висловили підтримку збору доказів для притягнення винних до відповідальності, відвідавши Київщину у квітні 2023 р.

Прем'єр-міністр Великобританії Борис Джонсон закликав колективно відмовитися від російської нафти і газу, які, за його словами, довгий час забезпечували Путіну важелі впливу на політику Заходу. Велика Британія ввела додаткові санкції проти російських банків та підприємств, а також проти окремих високопосадовців, причетних до злочинів.

Уряд Польщі закликав НАТО посилити свої сили на східному фланзі після ракетних ударів Росії по українських містах [18]. Прем'єр-міністр Естонії Кая Каллас наголосила на глобальній загрозі, яку становлять дії Росії, і закликала до консультацій з НАТО для посилення безпеки союзників і впровадження додаткових оборонних заходів. Президент Литви Гітанас Науседа засудив напад Росії, закликавши Захід до рішучих дій.

Президент США Джо Байден назвав дії російських військових геноцидом та закликав до судового переслідування. Держсекретар Ентоні Блінкен також вимагав проведення ретельного розслідування цих подій [14]. США закликали країни ООН вимагати відповідальності росії за воєнні злочини в Україні. Про це на зустрічі країн-членів РБ ООН заявив радник-посланник місії США при ООН Джон Келлі. Келлі також додав, що США «рішуче підтримують шляхи до справедливості та відповідальності за звірства,

скоєні в Україні та проти українського народу» і всіляко сприятимуть розслідуванню цих злочинів і покаранню винних» [25].

Реакція Китаю була більш обережною. Офіційні заяви робило Міністерство закордонних справ, а не президент Сі Цзіньпін. Китай намагався покласти відповідальність за конфлікт на Захід, зокрема на США та НАТО, уникаючи прямого осуду дій Росії. Такий обережний підхід відображає складні геополітичні інтереси Китаю та його «необмежене» партнерство з Росією, оголошене безпосередньо перед вторгненням.

Після звірств у Бучі, Бородянці та Ірпіні, ряд міжнародних лідерів відвідали ці міста, щоб висловити свою підтримку Україні та засудити дії російських військових. Президент Європейської комісії відвідала Бучу в квітні 2022 року. Вона заявила, що світ побачив справжнє обличчя війни та пообіцяла допомогу ЄС у розслідуванні воєнних злочинів.

Президент Європейської ради Шарль Мішель також відвідав Бучу. Під час свого візиту він назвав події в Бучі «військовими злочинами» і висловив солідарність з українським народом (див. Додаток А) [25].

«Молімося за мир, думаючи про гуманітарну трагедію змученої України, яка все ще піддається бомбардуванням цієї святотатської війни», – звернувся Папа Франциск до 12 000 людей у Флоріані, неподалік мальтійської столиці Валетти.

Прем'єр-міністр Великої Британії Борис Джонсон відвідав Бучу у квітні 2022 року. Він наголосив на необхідності притягнення винних до відповідальності та висловив підтримку Україні.

Президент Польщі Анджей Дуда прибув до Бучі, щоб особисто побачити наслідки звірств та підкреслити підтримку Польщі у розслідуванні злочинів.

Прем'єр-міністр Іспанії Педро Санчес також відвідав Бучу. У квітні 2022 року він разом із данською прем'єр-міністеркою Метте Фредеріксен прибув до України та відвідав Бучу, де засудив звірства, скоєні російськими військовими. Під час візиту Педро Санчес висловив підтримку українському народові та наголосив на необхідності притягнення винних до відповідальності. Він також

пообіцяв збільшити допомогу Україні як з боку Іспанії, так і в рамках міжнародних зусиль [32].

Також прем'єр-міністр Нідерландів Марк Рютте побував в Ірпені, Бородянці та Бучі. Після огляду цих місць високопосадовець Нідерландів обіцяв широку підтримку українському народові. Крім того, в майбутньому Нідерланди планують стати однією з перших країн, які згодяться передати винищувачі F-16 Збройним Силам України та провести навчання українських пілотів у керуванні сучасними літаками. Також Марк Рютте звернувся до українського парламенту через відеозвернення і завів, що Нідерланди активно стоять на боці підтримки України [24].

Держсекретар США Ентоні Блінкен під час свого візиту до України відвідав Київську область, включаючи Бучу, де підтвердив готовність США підтримувати розслідування воєнних злочинів.

Президент Європейського парламенту Роберта Мецола відвідала Бучу, закликавши до міжнародного розслідування та покарання винних. Мецола висловила серйозну турботу щодо мирних мешканців, які постраждали від насильства та порушень. Вона також підкреслила необхідність міжнародної співпраці та зусиль для забезпечення відбудови українських міст.

Зараз міжнародні партнери активно допомагають відновлювати знищені міста Київщини такі як: Буча, Ірпінь, Бородянка.

Також місто Бородянку відвідав відомий британський стріт-арт художник Бенксі, який залишив свій допис про місто Бородянку, щоб привернути уваги суспільства ще більше до жахливих руйнувань (див. додаток 1.2) [20].

Міжнародні партнери, включаючи Європейський Союз, Сполучені Штати, Велику Британію, Канаду та інші країни, активно допомагають відновлювати зруйновані міста Київщини, такі як Буча, Ірпінь та Бородянка, через надання фінансової підтримки, експертної допомоги та матеріальних ресурсів для відбудови інфраструктури, житлових будинків та соціальних

об'єктів, що допомагає відновити нормальне життя та підтримує місцевих жителів у важкий період після війни [30].

Починаючи з 24 лютого 2023 р., правоохоронці документують воєнні злочини росіян на території України. На цей момент слідчі порушили близько 90 тисяч справ [28]. До фіксації злочинів долучилися не лише правоохоронні органи, а й громадські організації.

Воєнні злочини, які вчинені Росією на території України, розслідують Національна поліція, Служба безпеки України (СБУ) і Державне бюро розслідувань (ДБР). Керівництво здійснює Офіс Генерального прокурора. Органи прокуратури виступають у ролі обвинувачення на судах та контролюють дотримання законів і міжнародних стандартів у процесі документування воєнних злочинів. Отримані докази можуть бути використані як на внутрішніх судах України, так і на міжнародних судових інстанціях. Створені спеціальні слідчі групи для збору доказової бази у справах про злочини зс рф, ці документи згодом будуть передані до Міжнародного кримінального суду (МКС).

Інформацію та докази воєнних злочинів рф збирають також європейські країни. Процес збору свідчень українських біженців координує Європол [Європол створив робочу групу для допомоги у розслідуванні воєнних злочинів Росії в Україні]. «На даний момент країни Європейського Союзу проводять опитування осіб, збирають їхні свідчення, фотографії та відеоматеріали. Європол надає допомогу у їх аналізі, а Євроюст організував спеціальну слідчу групу для ретельного розслідування воєнних злочинів», – зауважує Ілва Йоганссон, єврокомісарка з питань внутрішніх справ.

23 березня 2023 року у будівлі Міжнародного кримінального суду підписали угоду про відкриття польового Офісу прокурора МКС в Україні. Крім того, у липні у Гаазі розпочав роботу Міжнародний центр з розслідування вторгнення росії в Україну [28]. До складу центру входять прокурори з України, ЄС, США та Міжнародного кримінального суду. Одне з головних завдань центру — об'єднати вже наявні докази воєнних злочинів рф.

«Ми їх проаналізуємо, а також за допомогою експертів, які працюють у Європі виявимо можливі прогалини в них. Ми також перекладемо докази та відповідні документи українською та англійською мовами, щоб забезпечити їхнє використання в різних національних юрисдикціях, а також у національних судах», – зауважила голова Євроюсту Ладислав Хамран.

34 правозахисних організацій України створили Коаліцію документування воєнних злочинів "Україна. П'ята ранку/Ukraine. Five AM Coalition". До складу Коаліції увійшли Українська Гельсінська спілка з прав людини, Ukrainian Legal Advisory Group, Регіональний центр прав людини, Медійна ініціатива за права людини, Харківський інститут соціальних досліджень, фундація DEJURE.

Організація «Трибунал для Путіна» була заснована Українською Гельсінською спілкою з прав людини та ще двома десятками громадських організацій. Вона збирає дані про російські злочини шляхом опитування свідків та постраждалих, документування руйнувань і використання інформації з відкритих джерел (50 тис. кейсів) [28].

Громадська організація Truth Hounds ще з 2014 року документує воєнні злочини та злочини проти людства, виїжджаючи у деокуповані міста для збору інтерв'ю у постраждалих та свідків злочинів (220 польових місій та понад 40 розслідувань воєнних злочинів). За таким принципом працює організація ZMINA. Фахівці вже задокументували понад 100 злочинів в ході польових місій, 65 людей опитали дистанційно, за відкритими джерелами задокументували 1117 воєнних злочинів. «Особливу увагу ми приділяємо насильницьким зникненням громадян, тортурам, випадкам депортації. Збираємо фото відео докази», – говорить керівниця Центру прав людини ZMINA Тетяна Печончик.

Громадська організація «Антикорупційний штаб» документує зруйновану інфраструктуру, використовуючи мобільний додаток Project Providence для зйомки та опису завданих руйнувань в таких регіонах як Чернігівщина, Київщина, Миколаївщина, Сумщина та Харківщина. У додатку

створені карти руйнувань. Заступниця голови правління організації, Євгенія Вірлич зауважує: «Ми використовуємо інформацію з офіційних джерел про їхнє руйнування. Співпрацюємо з Офісом генпрокурора, щоб вони вже надавали оцінку даних, які ми збирали».

У проєкті «Говорить Україна» працюють українські та іноземні фахівці, які верифікують, форматують та зберігають зібрані свідчення для їх подальшого використання у судових процесах. Такі ж функції має і організація «Свідок».

Представник департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту Офісу генпрокурора, Олексій Козакевич наголошує, що фіксація воєнних злочинів, яку роблять неурядові організації, полегшує роботу правоохоронним органам.

Ці докази, врешті, мають стати базою для Спецтрибуналу, на створенні якого наполягає Україна. Зокрема через те, що не зможе видати ордер на арешт Путіна та керівництва РФ саме за агресію проти України. За правилами МКС, таку статтю можна застосувати лише проти керівників держав, які ратифікували й Римський статут, й доповнення до нього щодо злочину агресії. Росія Римський статут не ратифікувала.

17 березня Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт Володимира Путіна та уповноваженої з прав дитини в Росії Марії Львової-Белової, яких звинувачують у примусовому вивезенні дітей з окупованих територій України до росії [28].

Таким чином, російська окупація Бучі, Ірпеня і Бородянки порушила низку міжнародних норм і законів, що регулюють конфлікти та ведення війни. Воєнні злочини, скоєні збройними силами РФ, включають в себе жорстоке поводження з мирним населенням, знищення цивільних об'єктів і інфраструктури, а також сексуальне насильство та терор проти мирних жителів, в тому числі жінок і дітей. Ці злочини мають серйозні наслідки для місцевого населення і порушують принципи міжнародного гуманітарного права.

Міжнародна реакція на ці воєнні злочини була негайною і рішучою. Багато країн та міжнародні організації висловили засудження і заборону проти подій, що трапилися в Бучі, Ірпені та Бородянці. Також були прийняті конкретні заходи щодо притягнення винних до відповідальності. Зокрема, вже розпочато міжнародні розслідування злочинів та подано клопотання до міжнародних судів та органів щодо судового переслідування злочинців.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЧЕРЕЗ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ РФ В БУЧІ, ІРПІНІ ТА БОРОДЯНЦІ

3.1. Поняття, складові та роль здоров'язберігаючої компетентності у процесі навчання історії

Юридичною основою для здійснення вчителями формування здоров'язберігаючої компетентності в учнів, зокрема в закладах загальної середньої освіти, є стаття 12 в Законі України «Про освіту», згідно якої передбачено дванадцять ключових компетентностей. Однією з них зазначається «здоров'язберігаюча» [5, с.2].

Термін «компетентність» в перекладі з латинської мови – «competence або competentis», що інтерпретується як вдалий, слухний, тобто здібний і майстерний у певній галузі [75, с.124]. Є різноманітні тлумачення даного терміну. За словами британського науковця Джона Равена «компетентність» – це спеціальна здібність, яка є потрібною для результативного здійснення визначеної дії в галузі, що включає в себе спеціалізовані знання, навички, прийоми розмірковування та відповідальність за свої вчинки [60, с.74].

Компетентність – це комплекс знань, умінь, навичок, цінностей та поведінкових проявів, необхідних для ефективної діяльності у певній сфері. Компетентність є ключовою для успішної реалізації особистості в суспільстві, розвитку та професійному зростанні.

У навчанні компетентність має важливу роль. Вона визначає результативність навчання та якість освіти, оскільки ставить учня у центр навчального процесу та спрямовує на досягнення конкретних цілей. Компетентність необхідна для розвитку мислення, самостійності та творчості учнів, що відображається на їх майбутньому життєвому та професійному успіху [65].

Ключові компетентності – ті, яких потребують учні для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя.

Концепція Нової української школи наголошує на тому, що сучасний світ складний. Дитині недостатньо дати лише знання. Ще важливо навчити користуватися ними. Знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці. Нові освітні стандарти ґрунтуються на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (18.12.2006), але не обмежуються ними. У навчанні враховані вікові особливості фізичного, психічного і розумового розвитку дітей. Для цього запроваджується двоциклова організація освітнього процесу на рівнях початкової та базової загальної середньої освіти. Дітей навчають справлятися зі стресом та напругою, що буде позитивно впливати на здоров'я учнів. Педагогічні задачі вирішуються в атмосфері психологічного комфорту та підтримки. Нова українська школа розкриває потенціал кожної дитини. Забезпечується неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, подолано будь-яку дискримінацію. Відзначають зусилля й успіхи всіх учнів. Учителів навчають, як плекати в учнів та в собі гідність, оптимізм, сильні риси характеру та чесноти. Учні мають свободу вибору предметів та рівня їхньої складності. З'явилася можливість навчання в різновікових предметних або міжпредметних групах. Також дуже важливою є екологічна грамотність і здорове життя, вміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя [1].

Державний стандарт визначає мету та принципи освітнього процесу в закладах базової середньої освіти, дає загальну характеристику змісту

навчання, пояснює вимоги до обов'язкових результатів навчання та орієнтири для їхнього оцінювання. Документ було затверджено 30 вересня 2020 р. У Державному стандарті немає поділу на предмети, натомість є освітні галузі – це означає, що розробники освітніх та навчальних програм зможуть як втілювати певну навчальну галузь через окремий предмет, так і комбінувати їх для інтеграції.

Документ містить опис компетентнісного потенціалу та вимоги до обов'язкового навчання учнів у 9-ти галузях освіти: б) соціальний і здоров'язберезувальний.

Тобто Державний стандарт базової середньої освіти також наголошує на важливості соціальної і здоров'язберезувальної галузі, включаючи це як організація зручного робочого місця учня в школі та вдома, відсутність тиску та стресу на учня, виховання учня у руслі здорового способу життя, збереження довкілля, всі ці вимоги будуть позитивно впливати на розвиток та здоров'я учня [2].

Компетентність на уроках історії може бути визначена як здатність учнів зрозуміти та аналізувати історичні події, здатність розуміти їх вплив на сьогодення та передбачати майбутнє [40, с. 7-8]. В процесі вивчення історії учні отримують знання про різні періоди та події, що відбувалися в минулому, навчаються розуміти їх причини та наслідки, розвивають навички аналізу та оцінки інформації (див. Додаток Е.).

Визначення компетентності на уроках історії, як і в будь-якій іншій сфері навчання, є важливим етапом для досягнення мети освіти – формування здатних та компетентних громадян. Отже, розуміння поняття компетентності та її роль у навчанні на уроках історії є важливим для формування якісної освіти та розвитку учнівської особистості.

Здоров'язберігаюча компетентність – це сукупність знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які допомагають особі розвиватися, навчатися та працювати, зберігаючи при цьому фізичне, психічне та соціальне здоров'я. Вона передбачає розуміння важливості здорового способу життя,

вміння адаптуватися до різних навчальних ситуацій, забезпечувати власні потреби в здоров'ї та підтримувати психофізичне благополуччя [64, с. 55].

За допомогою (див. Додаток Є.) можна зрозуміти, що здоров'язберігаюча компетентність має кілька компонентів, які включають знання, уміння, навички та особистісні якості. Компетентність у здоров'язбереженні вимагає знання принципів здорового способу життя, здатності до правильного вибору харчування та знання профілактики захворювань та вірусів.

Уміння включає регулювання фізичної активності, виконання фізичних вправ та раціонального харчування. Особистісні якості, такі як самодисципліна, відповідальність, позитивний настрій та відкритість до навчання та розвитку, також є важливими компонентами в здоров'язбереженні.

За аналізом (див. Додаток Ж.) можна зрозуміти, що здоров'язберігаюча компетентність є важливою для здоров'я та добробуту кожної людини. Розвиток цих компонентів може допомогти кожній людині зробити правильний вибір у власному здоров'ї та підтримувати його протягом усього життя. Отже, здоров'язберігаюча компетентність є важливою для кожної людини та може бути розвинута за допомогою навчання та практики.

Теоретичні аспекти здоров'язберігаючої компетентності базуються на ряді наукових підходів та концепцій, зокрема з галузі педагогіки здоров'я, психології, соціології та медицини [64, с. 13-14]. Вони включають розуміння основ здорового способу життя, принципів профілактики захворювань, розвитку емоційної стійкості, соціальної адаптації та гармонійного розвитку особистості (див. Додаток З.).

Здоров'язберігаюча компетентність впливає на навчання історії, сприяючи розвитку критичного мислення, здатності аналізувати та оцінювати історичні події, формуванню емпатії та толерантності до інших культур та народів. У процесі навчання історії здоров'язберігаюча компетентність допомагає учням зрозуміти значення здоров'я та здорового способу життя, а

також розвивати навички адаптації та саморегуляції у навчальному середовищі.

Здоров'язберігаюча компетентність формується з декількох складових, які співвідносяться з основними видами людської діяльності та способами життя. Серед них виділяють знання, уміння, навички та особистісні якості [40, с. 5-7].

Складові здоров'язберігаючої компетентності співвідносяться з різними аспектами навчання історії та розвитку особистості учня. Вони допомагають учням оцінювати різні джерела інформації з точки зору їх достовірності, актуальності та корисності для підтримки здорового способу життя [42, с. 64-65]. Вони також сприяють формуванню учнівської толерантності до різних культур та народів, розвитку емпатії та соціальних навичок [41, с.10].

З (див. Додаток II.) можна побачити взаємозв'язок між різними аспектами здоров'язберігаючої компетентності та процесом навчання історії. Під час вивчення історії, розвиток цієї компетентності допомагає учням осмислити важливість здоров'я та здорового способу життя, а також навчити навичкам адаптації та саморегуляції у навчальному середовищі. Це сприяє створенню позитивного психологічного клімату та ефективного навчального процесу, що забезпечує учням здоров'язберігаючі умови.

Отже, формування компетентності на уроках історії є важливим елементом розвитку учнівської особистості та забезпечення якісної освіти. Це грає важливу роль у навчанні історії, сприяючи розвитку мислення, самостійності та творчості учнів, підготовці до життя в суспільстві та розвитку культури спілкування та взаєморозуміння. У процесі навчання історії здоров'язберігаюча компетентність допомагає учням зрозуміти значення здоров'я та здорового способу життя, вчити аналізувати та оцінювати історичні події з погляду їх впливу на здоров'я людини, а також розвивати навички адаптації та саморегуляції у навчальному середовищі. Це сприяє створенню сприятливого психологічного клімату та ефективного процесу навчання, який забезпечує здоров'язберігаючі умови для учнів.

3.2. Методи і прийоми формування здоров'язберігаючої компетентності на уроках історії на прикладі висвітлення трагедії Бучі, Ірпеня та Бородянки

Для формування здоров'язберігаючої компетентності на уроках історії необхідно застосовувати різноманітні методи та прийоми, які сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів. Одним з таких методів є використання історичних джерел [65], а також історичний диктант, історичні ігри та конкурси, історичні дослідження, екскурсії, дискусії, мозкові штурми, проєкти та інші [5]. Застосування цих методів та прийомів на уроках історії може значно покращити формування здоров'язберігаючої компетентності учнів, зберегти їх інтерес до теми та допомогти краще зрозуміти трагедію воєнних подій та їх наслідки на здоров'я населення.

Використання інтерактивних методів навчання є ефективним засобом підвищення мотивації учнів до навчання та забезпечення їх активної участі у процесі засвоєння навчального матеріалу [51]. Для формування здоров'язберігаючої компетентності слід використовувати такі інтерактивні методи.

Гра «Мікрофон» сприяє формуванню навичок публічних виступів та комунікації. Це інтерактивна імпровізаційна гра, в якій учасники по черзі отримують теми для монологів чи коротких виступів. Ось можливий приклад теми: «Буча, Ірпінь, Бородянка – як символи російського геноциду». Учасники можуть розповідати про власні думки щодо окупації цих міст, її наслідків, впливу на людей та суспільство в цілому. Вони можуть ділитися своїми думками про те, як війна впливає на психіку людей, руйнує соціальні зв'язки, або навіть спричиняє еволюцію суспільства через необхідність адаптації та виживання

Метод «Brain Storm» використовується для розвитку креативного мислення та виявлення альтернативних шляхів вирішення проблеми.

Учасники можуть вільно та без критики ділитися своїми думками. Наприклад по темі окупації міст Київської області, зокрема – Бучі, Ірпеня та Бородянки, можна запропонувати двом групам учнів проблемні питання: «Якими найкращими методами евакуації можна було скористатися для мирного населення?» та « Як діяти в ситуації , коли ви потрапили в полон до окупантів?». Учні швидко висловлюють свої думки та припущення.

Метод «Кругове обговорення» сприяє розвитку критичного мислення та навичок аргументації своїх думок. Використовуючи цей метод, можна запропонувати учням, щоб вони висунули свої ідеї та бачення з питання «Міжнародна реакція на воєнні злочини зс рф в Україні»

Метод «Дебати» активно застосовується для розвитку аналітичних навичок та навичок пошуку доказів. Кожен учасник має чітко регламентований час для висловлювання та після висловлювання модератор виступає з підбиттям підсумків дебатів. Зокрема, пропонуємо тему «Роль окупаційної пропаганди в підготовці та реалізації геноциду щодо українського населення у Бучі, Ірпіні і Бородянці». В ході дебатів учні аналізуватимуть вплив на масове уявлення та злочинну діяльність російських військових.

Метод «Кластер», як один із методів критичного мислення, може бути оформлений на дошці або на окремому аркуші, або в зошиті кожного учня. Найголовніше під час використання методу «Кластер», виділити основні смислові одиниці, які фіксуються у вигляді схеми з позначенням всіх зв'язків між ними. Кластер сприяє систематизації та узагальненню навчального матеріалу. Учням пропонується створити кластер на тему «Організація та механізми воєнних злочинів у Бучі, Бородянці та Ірпіні».

Метод «Діаграма Венна» має на меті навчити учнів систематизувати великий обсяг матеріалу, розвивати вміння аналізувати та порівнювати різні об'єкти та явища. Наприклад на тему «Післяокупаційне відновлення та пам'ять». Вершина А в діаграмі: «Відновлення зруйнованих міст», вершина Б: «Уроки геноциду для сучасного світу».

Метод «Опорні слова» учить учнів працювати із термінами.

1. Причини та контекст геноциду: расизм, колоніалізм, тоталітаризм, диктатура.

2. Організація та механізми геноциду: незаконні арешти, тортури, зґвалтування, воєнні злочини, геноцид.

3. Післяокупаційне відновлення та пам'ять: відбудова, пам'ятники, правозахист, національна ідентичність.

4. Уроки для сучасного світу: толерантність, права людини, превенція геноцидів, громадянське суспільство, глобальна пам'ять.

Можна запропонувати учням статтю з інтернет джерела Wikipedia про російсько-українську війну, наприклад «Окупація Бучі, передумови, причини, наслідки». Учні повинні виписати основні слова та словосполучення які вважають ключовими для кожної частини тексту. Деякі слова або фрази є основними такими, що розкривають зміст тексту. Далі учитель пропонує, щоб учні працюючи в парах, переказали один одному зміст тексту, спираючись на виписані слова, та оцінили наскільки точно ваш партнер переказав текст.

Метод «Прес» навчає дітей виробляти й формулювати аргументи, висловлювати думки з дискусійного питання у виразній і стислій формі, переконуючи інших. Даний метод є доцільно використовувати під час вивчення теми «Вторгнення російських окупантів на територію України в лютому 2022 року». Запитання вчителя до учнів – «Чи можливо було уникнути російського вторгнення?».

Учні висловлюють свою думку за структурою:

I.Позиція. «Я вважаю, що...» (учень висловлює свою думку, пояснює у чому полягає його висновок).

II. Пояснення. «Тому, що...» (учень наводить аргументи, тобто на чому ґрунтуються докази на підтримку своєї позиції).

III. «...Приклад...». (Наводить факти, які демонструють його докази, вони підсилюють його позицію).

IV. Висновки. «Отже...». (Узагальнює свою думку, робить висновок про те, що необхідно робити, тобто це є заклик прийняти його позицію).

Для активізації навчального процесу пропонуємо використання:

a) Презентацій зі звуковим супроводом, що дозволяє підвищити увагу дітей та зберегти їх інтерес до теми. На презентації можна показати міста Київської області до окупації та після окупації.

b) Віртуальні екскурсії та відео-уроки, які дозволяють учням отримати візуальне уявлення про історичні події та їх наслідки (використання віртуальної реальності дозволяє студентам досліджувати місця бойових дій та дізнаватися про умови життя під час війни).

c) Комп'ютерні ігри та ігри-симулятори, що дозволяють дітям спробувати на собі роль воїна та побачити війну з різних сторін. Зокрема, є вже розробки комп'ютерних ігор, наприклад *Ukraine War Stories* – це візуальна картинка про перші тижні вторгнення окупантів РФ до України.

Зокрема, український проєкт *Starni Games* події відбуваються на снові перших тижнів вторгнення. У даному симуляторі необхідно приймати складні рішення щоб зберегти життя. У комп'ютерній грі – представлені три українські міста: Маріуполь, Буча та Гостомель. Всі події ґрунтуються на основі реальних подій. Творець даної гри також був під окупацією в місті Буча, і також бачив на власні очі дані злочини зс РФ.

Студія *Tsebro Games* на даний час працює на створення відеогри під назвою *One More Day* («Ще один день»), в якій головним героєм є волонтер та його діяльність, щоб краще зрозуміти роль та необхідність волонтерських організацій.

У комп'ютерному симуляторі *Glory to Heroes* ви будете мати можливість керувати усановкою *HIMARS*.

Цікавою для дітей нішею під час воєнних дій є антистрес-ігри, в яких є можливість знищувати окупантів з різних видів зброї. Успішним прикладом є розробка *ThirtyNineEighty* для смартфонів на платформі *Android* під назвою *Chornobaivka*. Суть гри у відбитті штурму росіян [46].

Цифрові історичні архіви дають доступ до цифрових архівів, які містять документи, фотографії, карти, відео та інші історичні джерела, наприклад

карти масових наступів окупантів, лінію оборони та ключові битви які студенти можуть досліджувати та аналізувати.

Онлайн-дискусії та форуми можна використовувати для обговорення історичних тем, в тому числі з іноземцями, щоб вони більше дізнавалися про реальну війну в Україні та розуміли, хто виступає агресором в цій війні, а також обміну думками та аналізу історичних подій.

Використання QR-кодів або інших технологій для доступу до інформації про історичні події та персоналії під час відвідування пам'ятників та пам'ятних знаків. Наприклад, можна зробити QR-код , за яким можна побачити розстріляний пам'ятник Шевченкові в місті Бородянка під Києвом.

Застосування проектної методики також є ефективним засобом розвитку творчого мислення та підвищення мотивації учнів до навчання. Завданням проекту може бути проєкт «Діти як жертви російського терору у 2022 р.», створення історичного фільму про окупацію. При реалізації проєкту учні зможуть розвинути свої навички роботи в команді, досліджувати історичний матеріал та розвивати творчі здібності [54-55]. Зокрема по темі «Прояви героїзму під час російської окупації».

З методами та технікою формування здоров'язберігаючої компетентності на уроках історії можна ознайомитися в додатках.

Використання методу «Порівняння та контрастування» допоможе учням краще зрозуміти історичні події та їх вплив на здоров'я населення (порівнюючи умови життя під час війни, окупації та після неї, учні можуть краще зрозуміти важливість здорового способу життя та здорового середовища) (див. Додаток І.), [58-59].

Використання рольових ігор також дозволяють дітям відчувати себе у ролі історичних персонажів та зануритися в історичну подію. Для формування здоров'язберігаючої компетентності на уроках історії можна використовувати рольові ігри, наприклад: «Евакуація міста», де учням потрібно прийняти рішення щодо евакуації міста під час війни. Використання відео або аудіо-записи інтерв'ю з ветеранами війни про їхнє життя під час евакуації, або

фотографії руйнувань та життя під час війни (див. Додаток І.). Також можливе використання ігор на розвиток пам'яті та уваги. Наприклад, гра «Я знаю історію» допомагає учням згадати важливі події в історії та зрозуміти їх зв'язок зі здоров'ям населення (див. Додаток Й.).

Також дуже важливим є впровадження здоров'язберігаючої компетентності на конкретних темах уроків у сучасній школі згідно календарного планування. Наприклад, можна використати тему, яку згідно календарного планування вивчає 11-й клас з історії України «Україна в умовах широкомасштабного вторгнення. Перебіг, результати», практичне заняття «Злочини геноциду та воєнні злочини РФ проти України», а також практичне заняття з всесвітньої історії «Агресія Росії проти України та її вплив на міжнародні відносини». На даних темах доцільно розповісти учням про злочини геноциду, масові катування та вбивства цивільних та військових. Також для формування здоров'язберігаючої компетентності важливо висвітлити питання окупації та депортації мирних жителів на територію держави-агресора.

Але дану тематику можна застосовувати і під час вивчення інших тем. Доцільно навести також тему з всесвітньої історії у 9 класі «Міжнародні відносини початку ХХ ст.», в якій важливо описати геополітичні прагнення держав світу, утворення військово-політичних блоків та союзів, плани ворогуючих країн Антанти та Троїстого союзу щодо України, яку сприймали як арену боротьби за власні імперські інтереси.

Доцільно буде також запропонувати, для прикладу, формування здоров'язберігаючої компетентності вивчення з всесвітньої історії в 10 класі теми: «Тоталітаризм». Зокрема, важливо розглянути сталінський тоталітаризм на території України; як режим впливав на виховання людини; що таке «людина радянська»? Для кращого розуміння ідеології «руського миру» та методів скоєння воєнних злочинів добре підійде урок в 10 класі на тему: «Геноцид вірмен в період Першої світової війни». Звісно, що якщо вивчати цю

тему докладніше, можна побачити, що тактика російських загарбників не помінялися вже протягом сотні років.

Під час вивчення у 10 класі теми «Воєнний комунізм в Україні» слід наголосити на агресивну політику більшовиків, жорстку централізацію, «червоний терор» та конфіскації майна в населення і т.п. На уроці можна навести аналогії з подіями 2022 р. На уроці у 10 класі «Сталінські репресії 30-х рр.» важливо відобразити жорстокість більшовицького режиму у відношенні до українського народу, що також можна порівняти з подіями російської окупації Київщини у 2022 році. З правової точки зору, такі дії не відрізняються від злочинів нацистської Німеччини, і вони класифікуються міжнародним законодавством як злочини проти людяності, що підлягають розгляду в рамках військового трибуналу.

На уроці всесвітньої історії в 10 класі на тему «Воєнні дії 1944-1945 рр.» вчитель може показати як під час вступу Червоної армії в європейські країни «визволителі» використовували методи терору та репресій проти місцевого населення.

Пропонуємо порівняти геноцид нацистів щодо єврейського населення в період Другої світової війни і рашистів в період російської агресії («Україна в умовах нацистської окупації», «Окупаційний режим у поневолених країнах», 10 клас).

В 11 класі при вивченні теми «Окупація західно-українських земель 1944-1953-х рр.» потрібно звернути увагу на політику радянських загарбників, наприклад, щодо закатованих в'язнів у Станіславській тюрмі, різдвяного вертепу та інші випадки порушення міжнародного права, які мали місце і під час російської окупації.

Ще однією темою, яка розкриває поняття формування здоров'язберігаючої компетентності в учнях є урок в 11 класі «Український національно-визвольний рух 1944-1950-і роки». Важливо розкрити питання діяльності ОУН та УПА. Етапи боротьби з ворогами, важливо звернути увагу на висунутий провідниками ОУН та УПА клич «Воля народам! Воля людині!»,

одразу можна було зрозуміти які ідеї переслідував визвольний рух на теренах України та яку мету мали її провідники.

Отже, загалом в навчальній програмі з історії України та всесвітньої історії є дуже багато тем, які можна використати для формування здоров'язберігаючої компетентності учнів, а також для розуміння та усвідомлення наслідків уроків історії.

Також є дуже важливим діяльнісний та особистісно-орієнтований підхід. Наприклад, вчитель може запропонувати учням вивчати історії окремих людей часу повномасштабного вторгнення, взяти інтерв'ю в ровесників, які пройшли окупацію чи депортації на територію держави-агресора. Для використання діяльнісного підходу на уроках, учням пропонується створити проекти відновлення знищених міст. Також, варто впровадити квести чи вікторини на дану тему, що стимулює активну участь та інтелектуальний розвиток учнів. Наприклад, квест «Здоров'я в умовах війни» спрямований на вивчення впливу та злочинів росії в Бучі, Бородянці та Ірпіні на здоров'я українців та розвиток учнівських компетентностей щодо здоров'язбереження. Учасники пройдуть через етапи дослідження історичного контексту конфлікту, медичного аналізу наслідків війни, гуманітарних наслідків та шляхів подолання проблем, а також вивчення методів здоров'язбереження в умовах конфлікту. Квест може бути організований у формі інтерактивних вікторин, віртуальних екскурсій, дослідницьких проектів та дискусійних панелей, а також через створення веб-платформи або мобільного додатка для доступу до матеріалів та завдань.

Учням можна запропонувати створити власні презентації, відеоролики чи аудіо-треки, що допоможе їм краще засвоїти матеріал та висловити свої думки. Учням, які, мають особливі таланти до музики, малювання чи поезії, відповідно пропонується написати музику, намалювати картину чи скласти поезію про події, які відбувалися в окупованих містах. Чудовим прикладом активного навчання учнів може бути створення банера чи стінгазети для школи, в якій будуть розкриті питання війни та російської агресії, також

можна створити сайт чи телеграм-канал, в якому буде зібраний учнями ексклюзивний матеріал по даній темі.

Використання педагогічних методів та прийомів на уроках історії сприяє формуванню здоров'язберігаючої компетентності учнів. Застосування інтерактивних методів створює можливість для глибшого розуміння історичних подій та їх впливу на сучасний світ, для збереження інтересу до теми і усвідомлення складності воєнних подій та їх наслідків на здоров'я українців, а також для розвитку емпатії, толерантності та відповідальності. Результатом їх використання є не лише збагачення знань з історії України, а й формування стійких цінностей здоров'я, адаптації до змін, саморегуляції та психологічного благополуччя. Використання історії як засобу формування здоров'язберігаючої компетентності підтверджує важливість інтеграції гуманітарних дисциплін у систему загальноосвітнього навчання з метою гармонійного розвитку особистості (див. Додаток Л).

Змістове наповнення тематики російської окупації українських міст в навчальній програмі з історії, а також діяльнісний та особистісно-орієнтований підходи дозволяє учням активно залучатися до навчального процесу, розвивати критичне мислення, співпрацю та творчість, а також виявляти свої особистісні та творчі потенціали. Широкий спектр завдань, від вивчення історій окремих осіб до створення проєктів відновлення міст та розробки мистецьких творів, дозволяє учням зрозуміти значення та наслідки геноциду українців на багатшаровому рівні, стимулюючи їхній особистісний інтелектуальний розвиток і формування цінних моральних цінностей.

ВИСНОВКИ

Російська агресія щодо України у 2022 р. не є випадковою або спонтанною подією, а має глибокі історичні передумови та ідеологічні засади. Російський імперіалізм зустрівся з українським національним відчуттям та бажанням захисту суверенітету. Історичні конфлікти, які сягають до часів імперських амбіцій росії та розриву з радянським союзом, сприяли формуванню путінізму, який плекає великоімперські амбіції.

Ідеологічна база російської агресії базується на концепції «руського міра» та геополітичних прагненнях відновлення впливу «великої» росії, що призвело до втручання в українські справи та намагань змінити геополітичний ландшафт регіону. Це виражено не лише в окупації певних територій, а й в масових воєнних злочинах.

Окупація Київщини російськими військами в лютому-березні 2022 р. стала трагічною сторінкою в сучасній історії України, залишивши глибокі рани на тілі регіону та його мешканців. Російська окупація Бучі, Ірпеня і Бородянки у 2022 р. призвела до численних порушень міжнародного гуманітарного права. Російські війська здійснювали невибіркові обстріли житлових районів, що спричиняло масовим жертвам серед мирного населення. Знищення критичної інфраструктури, тортури і нелюдське поводження стали звичайними явищами на окупованих територіях. Ці дії включають масові вбивства, сексуальне насильство та інші злочини проти людяності. Результати таких дій мають катастрофічні гуманітарні наслідки, включаючи порушення доступу до медичних послуг, освіти та базових життєво необхідних ресурсів.

Ці події висвітлили жахливі порушення міжнародного гуманітарного права з боку російських військових і стали приводом для численних міжнародних розслідувань. Важливим аспектом є документування та аналіз цих злочинів, що необхідно для майбутніх судових процесів та встановлення справедливості. Ці розслідування допоможуть не лише притягнути винних до відповідальності, але й запобігти подібним трагедіям у майбутньому.

Окупація Київщини також підкреслила важливість міжнародної підтримки та солідарності з Україною. Реакція міжнародної спільноти, включаючи введення санкцій проти Росії та надання військової і гуманітарної допомоги Україні, показала, що світ не залишився байдужим до трагедії українського народу. Це підкреслює необхідність подальшої координації зусиль міжнародних організацій, урядів та громадянського суспільства для підтримки України у боротьбі за її суверенітет та територіальну цілісність.

Зрештою, окупація Київщини нагадала про стійкість та мужність українського народу. Попри жахливі втрати і страждання, мешканці регіону демонструють неймовірну здатність до відновлення і боротьби за свою свободу та незалежність. Цей досвід підсилює національну єдність і рішучість українців захищати свої права та свободи. Він також вказує на важливість збереження історичної пам'яті та навчання майбутніх поколінь на прикладах цих трагічних подій для запобігання подібним конфліктам у майбутньому.

Формування здоров'язберігаючої компетентності на уроках історії є важливим аспектом сучасної освіти, оскільки дозволяє учням не лише глибше зрозуміти історичні події, але й розвивати навички, необхідні для збереження фізичного і психічного здоров'я. Інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри, симуляції і дискусії, дозволяють учням практично застосовувати отримані знання і краще зрозуміти емоційні та фізичні виклики, з якими стикаються люди під час кризових ситуацій. Це також допомагає створити атмосферу психологічної підтримки на уроках, де учні можуть відкрито обговорювати свої переживання і емоції.

Вивчення етичних аспектів історичних подій та залучення учнів до волонтерських проєктів сприяє розвитку емпатії і соціальної відповідальності. Через ці практики учні вчаться цінувати здоров'я та життя, як своє, так і інших людей, що є важливим для формування активної громадянської позиції. Вони також отримують можливість практично застосовувати знання, допомагаючи постраждалим від конфліктів, що зміцнює їхнє почуття співчуття і готовності підтримувати інших у складних ситуаціях.

Інтеграція здоров'язберігаючих технологій у навчальний процес робить історичну освіту більш наочною і емоційно залученою. Використання мультимедійних ресурсів і інтерактивних методів навчання дозволяє учням краще зрозуміти історичні події і їхній вплив на здоров'я людей. Це, в свою чергу, сприяє вихованню культури здорового способу життя, профілактиці шкідливих звичок і формуванню позитивних моделей поведінки. Таким чином, здоров'язберігаюча компетентність на уроках історії сприяє комплексному розвитку учнів, допомагаючи їм зберігати своє здоров'я і бути свідомими громадянами.

Формування здоров'язберігаючої компетентності через вивчення історії воєнних злочинів рф у Бучі, Ірпіні та Бородянці включає низку методів і прийомів, що допомагають глибше зрозуміти вплив воєнних дій на здоров'я людей і сприяють розвитку навичок для збереження здоров'я в умовах стресу та криз. Проведення обговорень і дискусій на тему воєнних злочинів і їх впливу на здоров'я дозволяє учням аналізувати та усвідомлювати різні аспекти цієї проблеми. Відтворення сценаріїв у рольових іграх, що моделюють ситуації під час і після воєнних дій, допомагає учням краще зрозуміти емоційний і фізичний вплив конфліктів. Дослідницькі проекти і творчі (створення відео, плакатів, презентацій про наслідки воєнних злочинів та шляхи їх подолання) сприяють кращому засвоєнню матеріалу. Проведення інтерв'ю з постраждалими або очевидцями для глибшого розуміння їхнього досвіду і психологічного стану. Використання віртуальних турів і документальних фільмів для глибшого розуміння історичних подій і їх наслідків для здоров'я. цьому сприяє і залучення інтерактивних онлайн-курсів, вебінарів і мобільних додатків.

Через освітні програми, що включають вивчення цих подій, можна розвивати у молоді критичне мислення, емпатію та відповідальність. Це сприяє формуванню навичок для збереження власного здоров'я та здоров'я оточуючих, підвищуючи рівень стресостійкості та готовності до кризових ситуацій. Освіта, що акцентує увагу на історії воєнних злочинів, допомагає

створити культуру миру і взаємоповаги, що є основою для здорового суспільства.

Таким чином, інтеграція історичних знань про воєнні злочини РФ у Бучі, Ірпіні та Бородянці в освітні програми сприяє не лише формуванню здоров'язберігаючої компетентності, але й забезпечує підготовку свідомих громадян, здатних протистояти викликам сучасного світу і сприяти миру та безпеці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Нормативні документи, навчальні програми, методичні рекомендації

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Постанова КМУ № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти від 30.09.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF> (дата звернення: 03.02.2024).
3. Заява Президії Верховної Ради України від 1 листопада 1991 р. № 1773-XII [12]. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 53. С. 8.
4. Історія України. 10-11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.02.2023 № 236. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-navchalnih-program-z-istoriyi-ukrayini-dlya-5-9-ta-10-11-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 03.02.2024).
5. Концепція розвитку громадянської освіти в Україні. К., 2018. 10 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018> (дата звернення: 03.03.2024).
6. Методичні рекомендації щодо викладання історії, основ правознавства, громадянської освіти та курсів духовно-морального спрямування у 2023/2024 навчальному році. Додаток 9 до листа Міністерства освіти і наук України від 19.08.2023р. №1/8530-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2023/09/12/IMR-2023-2024-Suspilstvoznnavstvo.12.09.2023.pdf> (дата звернення: 03.02.2024).
7. Про внесення змін до Національної економічної стратегії на період до 2030 року. Лист затвердженої постанови КБУ від 10 березня 2021 р. № 202. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2021-п#Text> (дата звернення: 03.02.2024).

8. Україна – 2030: Доктрина збалансованого розвитку / Жилінська О. (наук. ред.), Мельничук О. (відп. ред.), Антонюк Л., Гуменна О. та ін. 2-е вид. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf> (дата звернення: 03.02.2024).

II. Неопубліковані джерела

9. Списки пропалих безвісти. Матеріали музею м.Бучі. (Особистий архів 23.04.2024).

III. Спогади

10. Дашківська І. Російські окупанти розстрілювали жінок в Ірпені, а потім їздили по їхніх тілах на танках, – мер Маркушин. URL: https://censor.net/ua/news/3330991/rosiyiski_okupanty_rozstrilyuvaly_jinok_v_irpeni_a_potim_yizdyly_po_yihnih_tilah_na_tankah_mer_markushyn (дата звернення: 20.03.2024).
11. Саакашвілі М. Кучма терпіти не може Путіна. Путін завжди побоювався Кучми, я цьому свідок. URL: <https://www.5.ua/polityka/saakashvili-kuchma-terpity-ne-mozhe-putina-putin-zavzhdy-poboiuvavsia-kuchmy-ia-tsomu-svidok-131163.html> (дата звернення: 02.05.2024).

IV. Періодика досліджуваного періоду

12. Арефьев А.Л. Иностранные студенты в российских вузах (доклад). Демоскоп Weekly. 2013. 14-31 октября. № 571-572. С. 94. URL: <http://www.demoscope/weekly/2013/0571/analit02.php> (дата звернення: 10.03.2024).
13. Андрушко С. Репетиція вторгнення. Як Путін готував ґрунт для захоплення України ще у 2004 році. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/skhemy-siverskodonetskyy-zyizd-repetytsiya-vtorhnennya/32809670.html> (дата звернення: 15.03.2024 р).
14. Війська РФ обстріляли Бородянку під Києвом: спалахнули два супермаркети, ДСНС. *Цензор.нет*. 28 лютого 2022. *Архів оригіналу за 28*

- лютого 2022. URL: https://censor.net/ua/news/3319991/viyiska_rf_obstrilyaly_borodyanku_pid_kyyevom_spalahnuly_dva_supermarkety_dsns (дата звернення: 05.02.2024).
15. Гаврилов Є. За вступ України до ЄС виступають 41% громадян, за Митний союз – 35%. *Дзеркало тижня*. Україна. 2013. 03 жовтня. URL: <https://zn.ua/ukr/POLITICS/za-vstup-ukrayini-do-yes-vistupayut-41-gromadyan-za-mitniy-soyuz-35-129478.html> (дата звернення: 20.10.2023).
16. Генеральний секретар закликає до розслідування вбивств у Бучі», Новини ООН, ООН, відновлено 24 грудня 2022 р. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/04/novyna/suspilstvo/hensek-oon-vrazhenyj-sytuacziyeyu-buchi-ta-zaklykav-provesty-nezalezhne-rozsliduvannya> (дата звернення: 25.04.2024).
17. Дондюк М. Його знімки облетіли весь світ, а фото Ірпеня потрапило на обкладинку Time: .URL: <https://kyivschina24.com/news> (дата звернення: 24.04.2024).
18. Еван Х. , Ішан Дж. та Джуліан Б . Російські військові вбили десяток людей в Бучі. URL: <https://www.nytimes.com/2022/12/22/video/russia-ukraine-bucha-massacre-takeaways.html> (дата звернення: 11.01.2024).
19. Замікула М. Російські військові розстрілюють людей зі зв'язаними руками. Масові вбивства в Бучі. URL: <https://rusaggression.gov.ua/ua/masovi-vbyvstva-v-buchi-a3334551b9ba685852652000de021148.html> (дата звернення: 20.03.2024).
20. Кабацій М. Графіті Бенксі в Бородянці вкрили захисним склом. URL: https://lu.linkedin.com/posts/we-are-ukraine_bansky-borodyanka-activity-6997582054506790912-jrHo (дата звернення: 20.01.2024).
21. Келлі Дж. США закликали країни ООН вимагати відповідальності росії за воєнні злочини в Україні. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/28/novyna/bezpeka/ssha-zaklykaly-krayiny-oon-vymahaty-vidpovidalnosti-rosiyi-voynni-zlochyny-ukrayini> (дата звернення: 19.03.2024).

22. Кінець Е., Сташевський О., Степаненко В., Як російські солдати проводили зачистку в Бучі. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/k-rosiyani-provodili-zachistku-okupovaniy-1667556874.html> (дата звернення: 19.03.2024).
23. Клименко О. Мітинги. Серпень-вересень 1991р. Голос України. 1991. 31 жовтня. С. 6. URL: <http://www.golos.com.ua/collection/226> (дата звернення: 15.03.2024).
24. Котенко Т. Прем'єр Нідерландів у Раді звернувся до українців. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/premjer-niderlandiv-u-radi-zvernuvsya-do-ukrajinciv-844991.html> (дата звернення: 26.01.2024).
25. Майкл Мартін в Україні, висловлює солідарність Ірландії під час зустрічі з президентом Зеленським. URL: <https://www.independent.ie/news/micheal-martin-in-ukraine-taoiseach-expresses-irelands-solidarity-as-he-meets-president-zelensky/41817454.html> (дата звернення: 15.01.2024).
26. Мухаметрахімова С. Військові злочини були скоєні в конфлікті в Україні, показує головне розслідування ООН щодо прав людини. Новини ООН, Організація Об'єднаних Націй. URL: <https://ukraine.un.org/uk/250021-> (дата звернення: 05.02.2024).
27. Поліщук В. Топ-20 воєнних злочинів рашистів під час широкомасштабної агресії проти України. URL: <https://armyinform.com.ua/2023/02/21/top-20-voyennyh-zlochyniv-rashystiv-pid-chas-shyrokomasshtabnoyi-agresiyi-proty-ukrayiny/> (дата звернення: 19.03.2024).
28. Прізова В. Воєнні злочини РФ в Україні. громадські організації, що документують їх та збирають свідчення для трибуналу. URL: <https://suspilne.media/523271-voenni-zlocini-rf-v-ukraini-gromadski-organizacii-so-dokumentuut-ih-ta-zbiraut-svidcenna-dla-tribunalu/> (дата звернення: 19.03.2024)
29. Солодько П. Історія і сучасність українського православ'я. Статистика. Історична Правда. 2013. 25 липня. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2013/07/25/131816/> (дата звернення: 10.03.2024).

30. Україна сьогодні .Відбудова Ірпеня та Бородянки! Міжнародні партнери ВЖЕ запустили проекти – робота триває! URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0Z3CGozocGY> (дата звернення: 27.01.2024).
31. Холлідей М. Понад 15 тисяч людей зникли безвісти на території України. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63753257> (дата звернення: 25.04.2024).
32. Холлідей М. Шокований прем'єр міністр Іспанії під час раптового візиту в Україну оглянув бійню в Бородянці. URL: <https://www.rferl.org/a/kyiv-visit-spanish-danish-prime-ministers/31814590.html> (дата звернення: 19.01.2024).
33. Чубко О. Місяць терору в Бучі. URL: <https://www.nytimes.com/interactive/2022/04/11/world/europe/bucha-terror.html> (дата звернення: 12.01.2024).
34. Шівон О'Грейді Макс Беарак. Після тижнів вуличних боїв Київське передмістя руйнується. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/03/irpin-ukrainian-control/> (дата звернення: 13.01.2024).
35. Bucharest Summit Declaration last modified May 8 2014. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_8443.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 15.03.2024 р).
36. Farmer Brit McCandless. Aleksandr Dugin: The far-right theorist behind Putin's plan. 60 Minutes. CBS News. Процитовано 12 квітня 2022 р. URL: <https://www.cbsnews.com/news/aleksandr-dugin-russia-ukraine-vladimir-putin-60-minutes-2022-04-12/> (дата звернення: 06.02.2024).
37. Russia's Invasion in Ukraine: What Happened Before? https://www.ugent.be/ps/politiekewetenschappen/gies/en/research/publications/gies_papers/2022-ukraine/russias-invasion-in-ukraine-what-happened-before URL: (дата звернення: 07.02.2024).
38. Tondo L. and Koshiw I. Ukraine destruction: how the Guardian documented Russia's use of illegal weapons. The Guardian. 24 травня 2022. Архів оригіналу

за 24 травня 2022. URL: theguardian.com/world/2022/may/24/ukraine-destruction-how-the-guardian-documented-russia-use-of-weapons? (дата звернення: 12.01.2024).

V. Монографії і статті

39. Артёмов І. В. Виклики збройної агресії як каталізатор перезавантаження зовнішньої політики України. *Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць / ред. кол. І. І. Вовканич (голова) та ін.* Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2019. Вип. 1-2 (19-20). С. 67-82.
40. Баханов К. О. У пошуках інноваційних шляхів навчання історії в школі. Сучасний урок. Панорама методичних ідей. X. : Основа, 2004. С. 4-20.
41. Баханов К. О. Учнівські компетенції як складова програми з історії для 12-річної школи. *Історія в школах України.* 2004. №7. С. 7-11.
42. Бережна Л. К. Програмно-цільовий підхід до організації роботи школи сприяння здоров'ю. *Управління школою (Основа).* 2007. № 19-21. С. 63-66.
43. Ващенко О. Здоров'язберігаючі технології в загальноосвітніх навчальних закладах. *Директор школи. (Шкільний світ).* 2006. № 20. С. 12-15.
44. Вершинин А.А. Украинская политика России: между мягкой и жесткой силами. *Контуры глобальных трансформаций: политика, экономика, право.* 2016. Т.9. №3. С. 38-74. URL: <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/article/view/227909/227110> (дата звернення: 10.03.2024).
45. Волянчук А. Розмежування понять воєнний та військовий злочин. URL: <https://mil.in.ua/uk/blogs/rozmezhuвання-ponyat-voyennyj-ta-vijskovyj-zlochyn/> (дата звернення: 26.03.2024).
46. Вороньов С. Стати волонтером та знищити окупанта. 5 комп'ютерних ігор про війну в Україні. Війна стала основою багатьох ігрових проєктів. URL: <https://kp.ua/ua/amp/a666171-stati-volonterom-ta-znishchiti-okupanta-5-kompjuternikh-ihor-pro-vijnu-v-ukrajini> (дата звернення: 16.04.2024).

47. Ворочков А.П. «Мягкая сила» современной России: институциональный аспект. *Теории и проблемы политических исследований*. 2016. Том 5. С. 258-275.
48. Головне про воєнні злочини. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://war.gp.gov.ua/crimes.html> (дата звернення: 26.03.2024).
49. Гриньова, В. Здоров'язбережувальна компетентність вчителя: визначення, структура, технології формування. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2017. Вип. 56. С. 10-17.
50. Дацюк А. Український вектор геополітики Росії: передумови війни. Частина 2. Архів оригіналу за 7 листопада 2017 р. Процитовано 4 листопада 2017. URL: <https://ua.112.ua/statji/ukrainskyi-vektor-heopolytyky-rosii-peredumovy-viiny-chastyna-2-171814.html> (дата звернення: 05.02.2024).
51. Калініна, І. Ю. Педагогіка здоров'я: зміст, технології, методи. *Літера*. 2019. № 1. С. 87-92 .
52. Лосев І. Відносини України і Росії в 90-ті роки ХХ ст. як культурно-історичний феномен. *Наукові записки НаУКМА : Теорія та історія культури*. 2001. Т. 19. С. 62-65.
53. Мателешко Ю. Особливості політики «м'якої сили» Росії щодо України (1991 – 2013 рр.). *Геополітика України: історія і сучасність : зб. наук. пр. / редкол.: Л. М. Газуда (гол. ред.), І. В. Артёмов та ін. Ужгород : ДВНЗ "УжНУ", 2020. Вип. 2 (25). С. 70–79. Збірник наукових праць. Випуск 2 (25). 2020. С. 79. URL: http://geopolitics-of_ukraine .uzhnu. edu. ua/ article/ view/227909/227110 (дата звернення: 10.03.2024).*
54. Мельник О. Системний підхід до формування культури здоров'я учасників навчально-виховного процесу. *Початкова школа*. 2005. № 3. С. 67-76.
55. Мирошниченко В. Предметна компетентність учнів як ключовий орієнтир сучасного навчання історії в школі. *Історія та правознавство*. 2007. № 32. С. 2–5.

56. Міграційний профіль України/ Під ред. Корженко В. 2011-2015. К., 2016. 73 с.
URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/mig_profil/MP2015.pdf (дата звернення: 28.10.2023).
57. Нова українська школа в умовах викликів сучасності: зб. тез доповідей І Всеукраїнської науково-практичної конференції, 11 квітня 2019 року / за заг. ред. Л.В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь : МДУ, 2019. 248 с.
58. Приходько, Т. О. Особливості формування здоров'язберігаючої компетентності на уроках історії в умовах сучасної школи. *Наукові записки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія : Педагогічні науки. 2017. Т. 47. С. 191-195.
59. Приходько, Т. О. Формування здоров'язберігаючої компетентності на уроках історії. *Педагогічні науки : збірник наукових праць*. Херсон, 2017. Вип. 109. С. 247-252.
60. Рудь М. Компетентнісний підхід в освіті. *Вісник Львівського університету*. 2006. № 21. С. 73-82.
61. Рущенко, І. П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога = Russia-Ukraine Hybrid War: Sociological Perspective : монографія. Харків : Павленко О. Г., 2015. 268 с.
62. Савченко Н. Анатомия необъявленной войны. К., 1997. 344 с.
63. Седляр Ю.О., Лимар М.Ю. «М'яка сила» Росії у контексті українсько-російських відносин. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер.: Історія. 2012. Т. 171. Вип. 159. С. 63-69.
64. Федотов Г. Защита России II Полн. собр. соч.: В 6 т. Т. 4. Париж, 1988. С. 207.
65. Шерр Д. Жесткая дипломатия и мягкое принуждение: российское влияние за рубежом. пер. с английского. Королевский институт международных отношений Chatham House, Центр Разумкова. К. : Заповіт, 2013. 152 с. URL: https://razumkov.org.ua/upload/1385641549_file.pdf (дата звернення: 10.03.2024).

66. Dunlop John. Aleksandr Dugin's Foundations of Geopolitics. Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization (Institute for European, Russian and Eurasian Studies (George Washington University)). Архів оригіналу за 7 червня 2016. URL: https://www2.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/GWAS_HU_DEMO_12_1/John%20Dunlop%20Aleksandr%20Dugin%27s%20Foundations%20of%20Geopolitics.pdf (дата звернення: 05.02.2024).
67. Karatnycky A. Ukraine's orange revolution. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russia-fsu/2005-03-01/ukraines-orange-revolution> (дата звернення: 02.05.2024).
68. Wolczuk K. Conflict and reform in Eastern Europe: Domestic politics and European integration in Ukraine. The International Spectator. 2006: P.24. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/126123/wolczuk.pdf> (дата звернення: 15.03.2024).

VI. Підручники і посібники

69. Баханов К. О. Організація особистісно-орієнтованого навчання: Порадник молодого вчителя. Посібник. Харків : Вид. група “Основа”, 2008. 159 с.
70. Баханов К. О., Нищета В. А. Життєтворчі проекти в навчанні історії України: Посібник для вчителя. Харків : Основа, 2008. 108 с.
71. Гриневич Л. Елькін Л. Нова українська школа концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 16.04.2024).
72. Мороз П.В., Мороз І.В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.
73. Носенко Т.І. Інформаційні технології навчання: начальний посібник. Київ : Київ. ун-т ім. Бориса Грінченка, 2011. 184 с.

74. Терно С. О. Теорія та методика навчання історії : практикум для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Історія та археологія». Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 36 с.
75. Формування громадянської компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів у відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів/ упоряд.: Н. Степанова. Черкаси : Видавництво Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічної працівників Черкаського обласної ради, 2014. 44 с.
76. Чайка В.М. Основи дидактики: Навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2011. 240 с.
77. Шевців З. М. Основи соціально-педагогічної діяльності. Навчальний посібник Київ : Центр учбової літератури, 2012. 248 с.
78. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків : Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

**Президент України Володимир Зеленський з Taoiseach Micheal Martin
Niall**

Carson/PA Wire

Джерело: Майкл Мартін в Україні: Taoiseach висловлює солідарність Ірландії під час зустрічі з президентом Зеленським. URL:

<https://www.independent.ie/news/micheal-martin-in-ukraine-taoiseach-expresses-irelands-solidarity-as-he-meets-president-zelensky/41817454.html>

(дата звернення 21.05.2024).

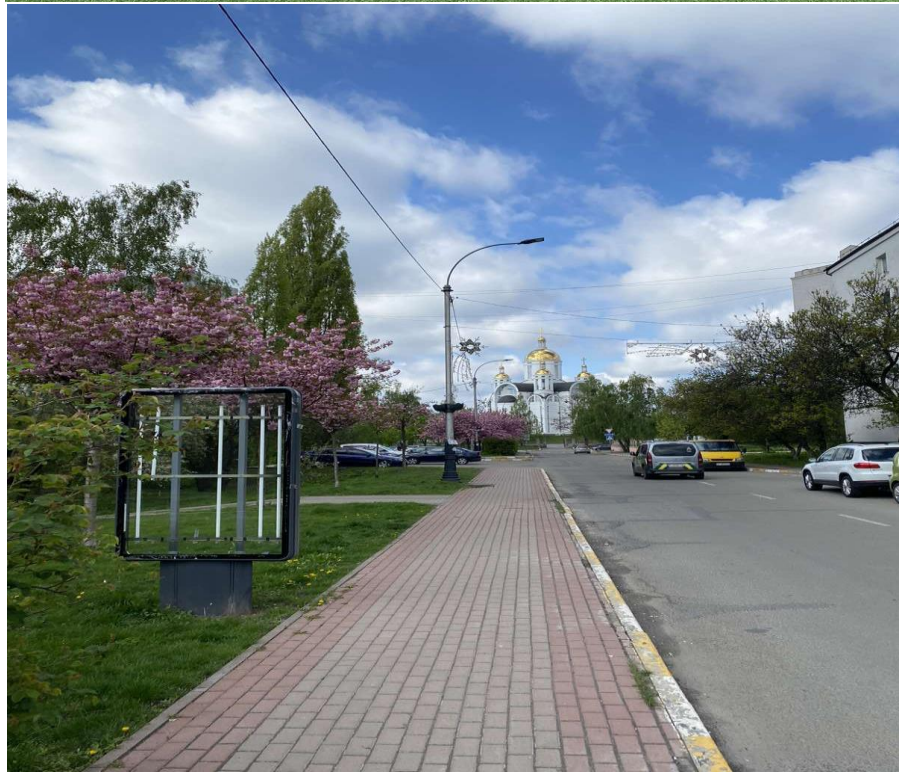
Художник Бенксі. Стіна в місті Бородянці

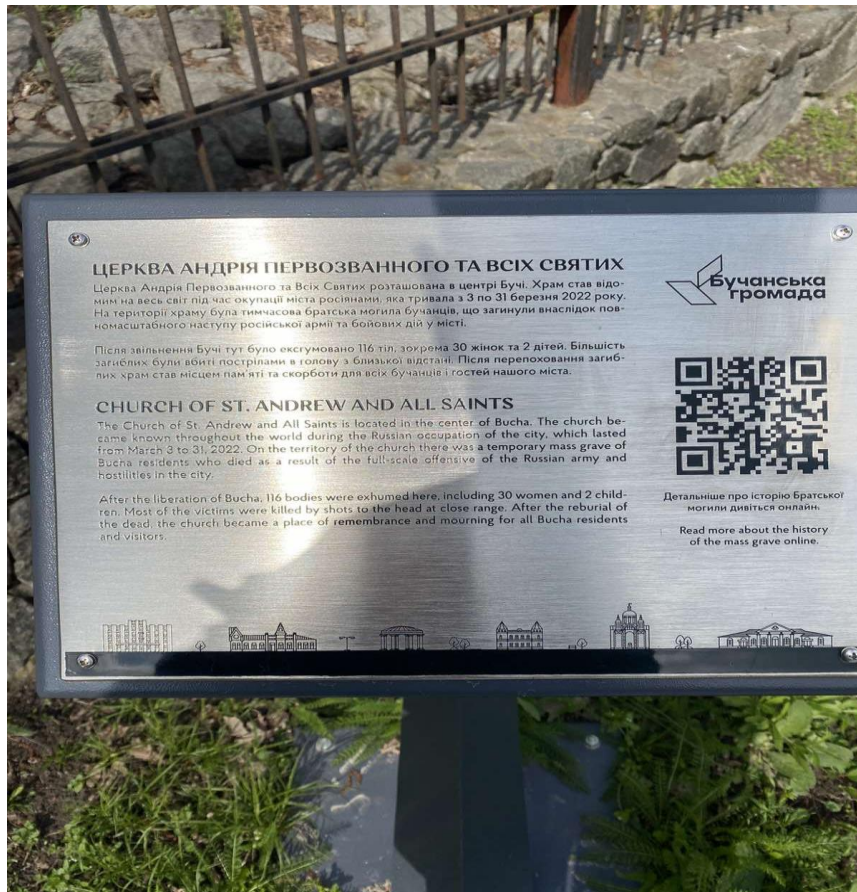

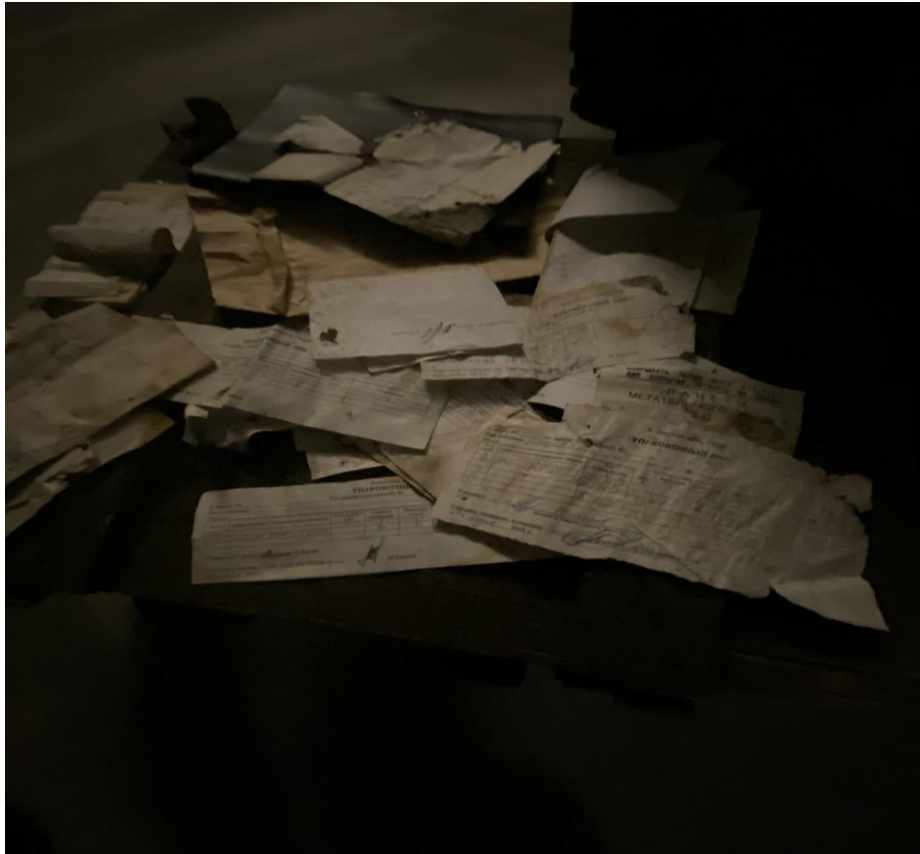
Джерело: А. Дубрін. Відомий британський стріт-арт художник Бенксі представив свою останню роботу на одній зі знищених росіянами багатоповерхівок у селищі Бородянка на Київщині. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63607895> (дата звернення 21.05.2024).

Фото з Бучі (квітень 2024 р.)

Джерело: Особистий архів Хомина Д. 23.04.2024 року.

Вулиця Яблунська. Місто Буча

Фото під час окупації

Джерело: Зеленський про річницю звільнення Бучі: ніколи не пробачимо 33 дні окупації, понад 1400 смертей і 9 тис. російських воєнних злочинів. URL:

<https://espreso.tv/zelskiy-pro-richnitsyu-zvlnennya-buchi-nikoli-ne-probachimo-33-dni-okupatsii-ponad-1400-smertey-i-9-tis-rosiyskikh-voennikh-zlochiniv> (дата звернення 21.05.2024).

Вулиця Яблунська. Місто Буча**Квітень 2024**

Джерело: Особистий архів Хомина Д. 23.04.2024 року.

Здоров'язберігаюча компетентність та її компоненти

Додаток 3

Вплив здоров'язберігаючої компетентності на навчання історії

Аспект здоров'язберігаючої компетентності	Вплив на навчання історії
Знання	Підвищення рівня загальної культури, осмислення історичних процесів
Уміння	Здатність аналізувати, порівнювати та оцінювати історичні події
Навички	Формування навичок критичного мислення, аргументації та дискусій
Особистісні якості	Розвиток емпатії, толерантності, комунікативності та інших соціальних якостей

Додаток Е

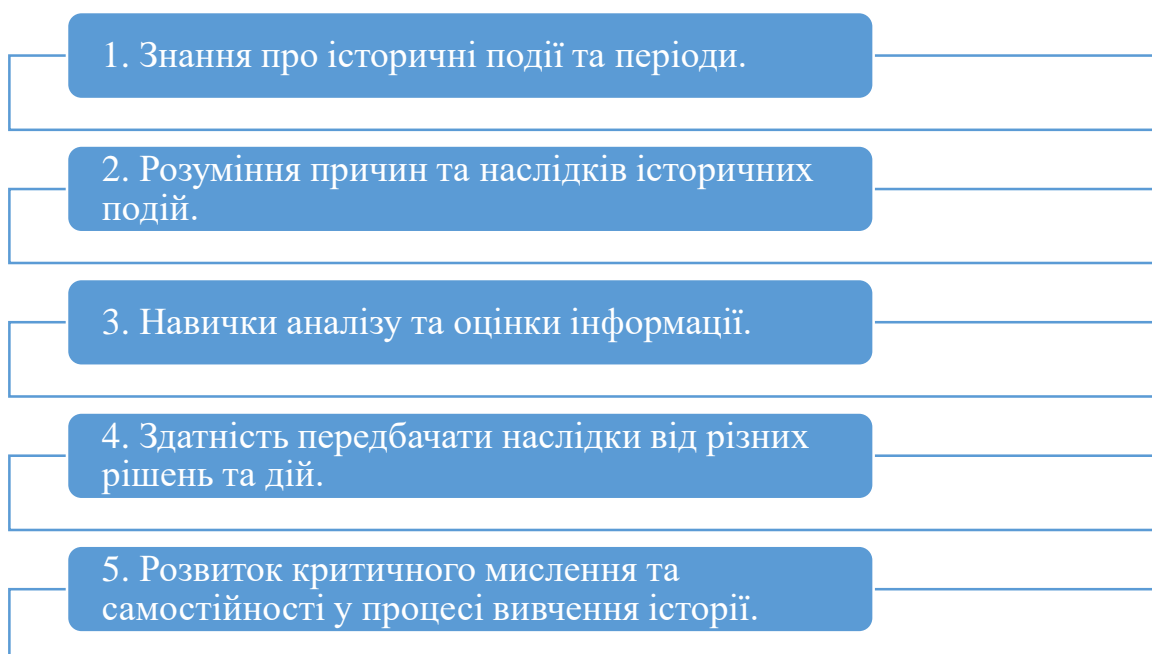
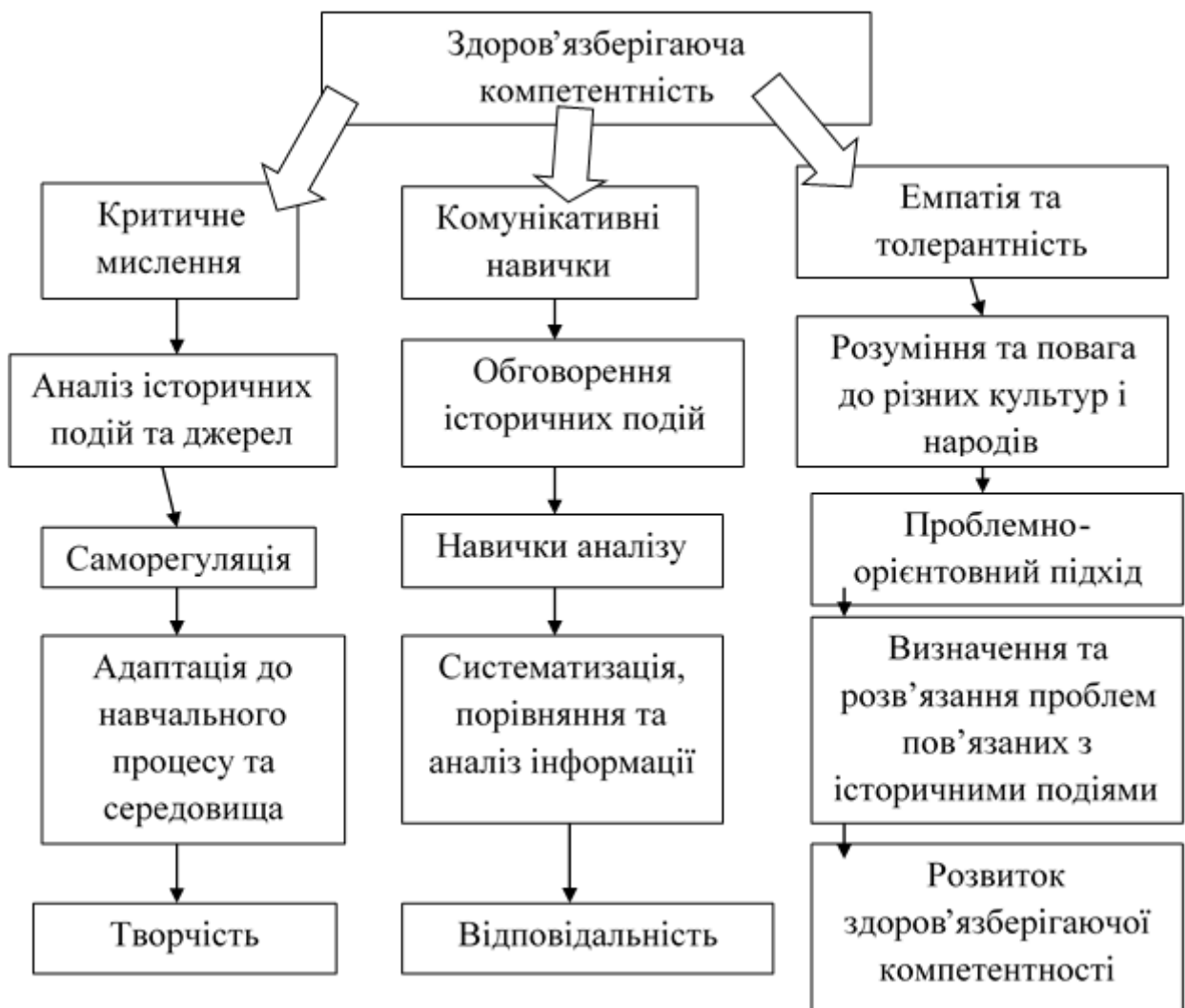

Схема визначення компетентності на уроках історії.

Роль здоров'язберігаючої компетентності у процесі навчання історії

Навички та уміння	Значення у процесі навчання історії
Розвиток критичного мислення	Здатність аналізувати і оцінювати історичні події та джерела з точки зору достовірності, актуальності та важливості для здорового способу життя.
Комунікативні навички	Вміння висловлювати свої думки та взаємодіяти з однолітками та вчителями з метою обговорення історичних подій, війни, їх зв'язку зі здоров'язбереженням та розвитком особистості.
Емпатія та толерантність	Розуміння та повага до різних культур, народів та їх історичного досвіду, а також взаємоповага та толерантність у процесі навчання історії.
Саморегуляція	Вміння адаптуватися до навчального процесу та середовища, контролювати свої емоції та поведінку, що сприяє здоров'язбереженню та ефективному навчанню.
Навички аналізу	Здатність систематизувати, порівнювати та аналізувати інформацію з різних джерел та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями та здоров'язбереженням.
Проблемно-орієнтований підхід	Вміння визначати та розв'язувати проблеми, пов'язані з історичними подіями та їх впливом на здоров'язберігаючу компетентність.
Творчість	Здатність виявляти та розвивати нові ідеї та підходи в процесі вивчення історії, що сприяють формуванню здоров'язберігаючої компетентності.
Відповідальність	Відчуття відповідальності за своє здоров'я та навчання, а також за взаємодію з іншими учасниками навчального процесу.

Додаток К

Взаємозв'язок здоров'язберігаючої компетентності та процесу навчання історії:

Додаток Л

**Методи та техніки формування здоров'язберігаючої
компетентності на уроках історії**

Назва методу/технік и	Опис	Приклад застосування
Гра «Мікрофон»	Формування навичок публічних виступів та комунікації	Діти(учні) готують короткий виступ про те, як війна вплинула на життя населення міс Київської області
Метод «Мозковий штурм»	Розвиток креативного мислення та виявлення альтернативних шляхів вирішення проблеми	Діти(учні) шукають інноваційні способи врятування окуповане населення та можливість вижити під час бойових дій
Метод «Кругове обговорення»	Розвиток критичного мислення та навичок аргументації своїх думок	Діти(учні) обговорюють причини та наслідки російського вторгнення
Метод «Дебати»	Розвиток аналітичних навичок та навичок пошуку доказів	Діти(учні) дискутують про те, чи були дії сил ЗСУ та ТРО ефективним способом захисту цивільного населення
Презентації зі звуковим супроводом	Підвищення уваги студентів та збереження їх інтересу до теми	Діти(учні) досліджують, як жило населення під час війни (окупації) та

		створюють презентацію зі звуковими ефектами
Віртуальні екскурсії та відео уроки	Отримання візуального уявлення про історичні події та їх наслідки	Діти(учні) розглядають віртуальні моделі руйнувань під час війни та досліджують умови життя, торттури , знаряддя торттур населення
Комп'ютерні ігри та ігри-симулятори	Спроба на собі ролі воїна та побачення війни з різних сторін	Діти(учні) грають у історичні комп'ютерні ігри, які дозволяють зрозуміти складність воєнних дій та їх наслідки
Проектна методика	Розвиток творчого мислення та підвищення мотивації до навчання	Діти(учні) створюють проект про те, як населення жило під час війни, включаючи презентації, відеоролики та історичні дослідження

**Мультимедійні матеріали для формування здоров'язберігаючої
компетентності на уроках історії**

Тип матеріалу	Опис	Приклад застосування
Фотографії	Допомагають уявити складність воєнного часу та його наслідки	Діти(учні) розглядають фотографії руйнувань та життя населення під час війни
Аудіо-записи	Допомагають зрозуміти життя під час війни зі слова ветеранів	Діти(учні) слухають інтерв'ю з ветеранами війни про їхнє життя під час бойових дій, звільнення окупованих територій.
Відео записи	Допомагають зрозуміти складність воєнних дій та їх наслідки	Діти(учні) дивляться відео записи про бойові дії та їх наслідки, або відеоролики з історичних подій
Інтерактивні картки	Допомагають вивчати географію та історію місць воєнних дій	Діти(учні) вивчають інтерактивну карту, на якій зазначені місця воєнних дій ,місця масових поховань, місця масових тортур населення
Електронні книги	Надають доступ до інформації про історичні події та життя під час війни	Діти(учні) читають електронну книгу про життя населення під час російської окупації Київської області.

Ігри на розвиток пам'яті та уваги на уроках історії

Назва гри	Опис	Приклад застосування
«Я знаю історію»	Гра на розвиток пам'яті та уваги, під час якої студентам потрібно згадати важливі події в історії та зрозуміти їх зв'язок зі здоров'ям населення	Діти(учні) грають у гру, під час якої потрібно згадати важливі історичні події та їх наслідки на здоров'я населення
«Хто знає більше?»	Гра на розвиток пам'яті та уваги, під час якої студентам потрібно відповісти на запитання про історичні події	Діти(учні) грають у гру, під час якої потрібно відповісти на запитання про історичні події та їх вплив на здоров'я населення
«Мозковий штурм»	Гра на розвиток творчого мислення та уваги, під час якої студентам потрібно придумати рішення для вирішення історичної проблеми	Діти(учні) грають у гру, під час якої потрібно придумати рішення для вирішення проблеми евакуації населення з під окупації

Метод «Порівняння та контрастування» на уроках історії

Тема порівняння	Опис	Приклад застосування
Життя під час окупації та після неї	Порівняння та контрастування умов життя під час війни (окупації) та після неї	Учні порівнюють умови життя окупованого населення під час окупації та після її закінчення
Медична допомога під час війни та в мирний час	Порівняння та контрастування медичної допомоги під час війни та в мирний час	Учні порівнюють рівень медичної допомоги та її доступність під час війни та в мирний час
Здоров'я під час війни та в мирний час	Порівняння та контрастування здоров'я під час війни та в мирний час	Учні порівнюють статистику захворюваності та смертності під час війни в тому числі окупації та після неї

Джерело: Власні розробки автора

План-конспект з предмета «Історія України»

Дата 01.03.2024р.

11клас

Тема: Злочини росії в період повномасштабного вторгнення.

Мета:

навчальна:

- розглянути становище України напередодні повномасштабного вторгнення;/інформаційна, логічна
- ознайомитися з хронологією вторгнення військ рф на територію України;/ хронологічна, просторова, інформаційна, логічна, аксіологічна
- проаналізувати воєнні злочини рф та їх наслідки для України; / інформаційна, логічна
- прослідкувати реакцію міжнародної спільноти на воєнні злочини рф. /інформаційна, логічна

розвивальна:

- закріпити знання учнів, набуті під час вивчення навчального матеріалу (на основі письмових та усних відповідей, виконання ребусів по темі окупації, війни, масових вбивств та повномасштабного вторгнення);/логічна, хронологічна, просторова, аксіологічна
- продовжити розвивати вміння роботи з історичною картою (карта «Воєнні злочини росії в Україні»);/ просторова
- розвивати вміння аналізувати та порівнювати історичні факти (на основі завдання вставити пропущені слова);/хронологічна, логічна
- розвивати навички роботи з поняттями (на основі опрацювання термінів: війна, окупація, вторгнення , воєнні злочини, трибунал, відповідно до теми уроку); інформаційна, аксіологічна
- розвивати хронологічну компетентність (на основі виконання завдань та усних відповідей на знання та розуміння дат (хронології повномасштабного вторгнення), повторення раніше засвоєних дат, які передували повномасштабному вторгненню);/хронологічна
- формувати **вміння визначати** вплив історичних подій на життя людей (на основі інформації про підготовку та початок повномасштабного вторгнення військ рф на територію України, скоєння воєнних злочинів окупантами, депортація дітей на територію рф, знищення енергетичної інфраструктури, масові вбивства цивільних людей);/ логічна, аксіологічна,
- формувати вміння характеризувати історичні постаті (на основі інформації про В. Зеленського, Б. Джонсона, Дж. Байдена, путіна та ін.); /аксіологічна, логічна, інформаційна
- розвивати навички роботи з плакатами та карикатурами (карикатури та плакати на тему: «улюблена страва путіна», підписання Мінських домовленостей, «поділись теплом із захисником», «воєнні злочини рф», «трибунал для путіна»);/ логічна, аксіологічна

виховна:

- виховувати почуття поваги до історії Батьківщини та її народу (на основі інформації про особливості становища України під час повномасштабного вторгнення та здійснені воєнні злочини окупантів);/аксіологічна, особиста
- виховувати вміння працювати в колективі (командна робота під час обговорення проблемного питання (метод «Мікрофон») та гра «Зацікав онлайн-аудиторію»); /мовленнєва, логічна
- формувати критичне мислення (на основі виконання завдань «Мозковий штурм», обговорення проблемного питання та роботи з джерелом інформації);/логічна
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань (виконання завдань у групах – метод «Мікрофон»);/комунікативна, логічна
- формувати мовленнєву компетентність, (шляхом усних відповідей, міркувань (метод «Мозковий штурм», вправа «Снігова куля», метод « атака на вчителя» та роботи з картою);/мовленнєва, логічна
- формувати економічну компетентність (на основі інформації про знищення військами рф критичної інфраструктури та інших воєнних злочинів); /економічна, логічна
- виховувати неприйняття диктаторських режимів як несумісного явища в реаліях цивілізованого світу (на основі розповіді про режим путіна та його злочини проти України та цивілізованого світу); /аксіологічна, особиста
- виховати в учнів відповідальне ставлення до навчально-пізнавальної історії (на основі змістовної роботи на уроці по темі «Злочини росії в період повномасштабного вторгнення»); /аксіологічна, особиста, логічна

Тип уроку: урок-практичне заняття

Обладнання: підручник «Історія України» 11 клас, атлас, проектор, макет мікрофона, картки з ребусами.

Основні дати:

- 24.02.2022 рр. – повномасштабне вторгнення;
- 27.02.2022 рр. – поява зс рф в Бучі, Бородянці;
- 1-2.03.2022 р. – обстріли Ірпіня;
- 8- 30.03.2022 рр. – масові вбивства в Бучі, Бородянці та Ірпіні;
- 31.03.–3.04.2022 рр. звільнення Київської області.

Основні терміни: окупація, війна, воєнні злочини, повномасштабне вторгнення, депортація.

Основні історичні постаті: Володимир Зеленський, володимир путін, Борис Джонсон, Джо Байден, Валерій Залужний.

План уроку

1. Широкомасштабне вторгнення військ рф на територію України
2. Злочини окупантів на території міст Київської області, Бучі, Бородянки, Ірпеня та загалом аналіз всіх воєнних злочинів рф.
3. Звільнення територій та притягнення до відповідальності військ та керівництва рф.

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку. Організація уваги учнів: побажання гарного настрою, цікавої роботи, нових знань та відкриттів.		аксіологічна
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання		<p><u>Письмова робота</u></p> <p>Охарактеризуйте перебіг воєнних подій 2014-2016 рр.</p> <p><u>Усна відповідь</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Що було причиною зібрання студентів на Майдані Незалежності? 2. Який характер мала Революція Гідності 2014 року? 3. Хто був президентом України, який згодом втече на територію РФ? 4. Хто виконував обов'язки президента України після втечі Януковича? 5. Які силові структури здійснювали розстріли мирних людей під час Революції Гідності? <p><u>Карта</u></p> <p>Охарактеризуйте про який етап російсько-української війни йдеться на карті. https://texty.org.ua/fragments/55289/Syly_ATO_vidokremlyu_DNR_vid_LNR_i-55289/ Проаналізуйте наслідки даних подій.</p>	<p>Логічна Громадянська Загальнокультурна</p> <p>Логічна Хронологічна Мовленнєва</p> <p>Просторова Хронологічна Логічна</p>

3 хв	III. Мотиваційний етап	<p style="text-align: center;"><u>Гра. Ребус</u></p> <p style="text-align: center;">Отже, на сьогоднішньому уроці ми поговоримо про злочини росії скоєні в період повномасштабного вторгнення військ рф на територію України.</p>	<p style="text-align: center;"><u>Ключ до ребусу</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Злочин - Вбивство - Окупація - Війна 	<p style="text-align: center;">Логічна</p> <p style="text-align: center;">Логічна</p> <p style="text-align: center;">Логічна</p> <p style="text-align: center;">Логічна</p>
2 хв	IV. Актуалізаційний етап	<p style="text-align: center;"><u>Метод «Мозкова атака»</u></p> 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Як російський диктатор путін назвав вторгнення військ на територію України? 2. Які області найпершими відчували на собі жах війни та окупації? 3. Які домовленості росія порушила, напавши на Україну? 4. Яка конвенція регулює правила ведення війни? 	<p style="text-align: center;">Громадянська</p> <p style="text-align: center;">Логічна</p> <p style="text-align: center;">Мовленнєва</p> <p style="text-align: center;">Аксіологічна</p>

20
хв

V. Етап вивчення
нового матеріалу

1. Широкомасштабне вторгнення військ рф на територію України

Повномасштабне вторгнення, яке розпочалося 24 лютого 2022 року. Всі ці «новоросії» та «народні республіки» були потрібні Кремлю тільки для того, щоб нав'язати Україні конфедеративний устрій, коли через одного підконтрольного собі суб'єкта «конфедерації» можна було визначати політичний курс всієї розколотої таким чином країни. 24.02.2022 році путін розпочав широкомасштабну збройну агресію проти України. Цим росія порушила фундаментальні норми й принципи міжнародного права, низку двосторонніх і багатосторонніх договорів та угод.

Від перших годин вторгнення армія агресора зустріла шалений спротив не лише бійців ЗСУ та Національної гвардії, а й простих громадян, об'єднаних в загони територіальної оборони.

Російський блицкриг провалився

Робота з картою

Putins Einmarschplan in die Ukraine

Russlands Armee will in drei Phasen große Teile seines westlichen Nachbarlandes erobern

Phase 1 Phase 2 Phase 3
Einkesselung von Städten Maximaler Vorstoß

info.BILD.de | Kartenbasis: Maps4News.com/@HERE

Мапа вторгнення військ рф на територію України

Напишіть пропущене.

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

• Початковий період (_____р.)

- Окупація _____.
- Дестабілізація обстановки у _____та південних областях України.

• I період збройної агресії на _____ України (початок квітня - 5 вересня 2014 р.)

- Боротьба з «_____ агресією» РФ.
- Звільнення силами АТО території Донецької та Луганської областей від терористів.
- Відбиття вторгнення військ РФ.

Хронологічна
Просторова
Логічна

Інформаційна
Громадянська
Просторова

Логічна

• **II період збройної агресії на сході України** (5 вересня _____ - 30 квітня _____ р.)

- Локалізація конфлікту в окремих районах Донецької та Луганської областей.

• **III період збройної агресії на сході України** (з 30 квітня _____ р.)

- Проведення _____.

Опишіть які думки у вас викликає дана карикатура ?

Які судження щодо зображеного плаката, створеного в роки незалежності, є правильними?

- 1 Плакат створено з нагоди заснування Збройних сил України.
- 2 Плакат агітує брати участь у волонтерському русі.
- 3 Керівництво державою на момент створення плаката здійснював Л. Кучма.

Мовленнєва

Логічна
Мовленнєва

Інформаційна
Загальнокультур
на
Здоров'язберігаю
ча
Аксіологічна

2. Злочини окупантів на території міст Київської області, Бучі, Бородянки, Ірпеня та загалом аналіз всіх воєнних злочинів РФ.

Воєнні злочини – це жахливі діяння, які порушують фундаментальні принципи людяності під час збройних конфліктів. Їх карають як на національному, так і на міжнародному рівні. Першим кроком до визнання воєнних злочинів стала Женевська конвенція 1864 року, підписана 16 європейськими державами. Цей документ заклав основу для міжнародного гуманітарного права, чітко

- 4 Плакат рекламує товари широкого вжитку.
- 5 Плакат створений для стимулювання патріотичного піднесення.
- 6 Поява плаката зумовлена агресією Росії на сході України.
- 7 Плакат пропагує роль держави в забезпеченні української армії якісною амуніцією.

Робота з джерелами інформації

1. Які держави-агресори ви знаєте? Чи понесли держави-агресори відповідальність за воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид? Якщо так, то яку саме?
2. Розгляньте мапу з відсотками окупованих військами РФ територій адміністративних одиниць України станом на 7 травня 2022 року.
3. Чи знаєте ви, що відбувається на тимчасово окупованих територіях? На вашу думку, чи дотримується держава-агресор норм МГП?

Логічна
Хронологічна
Просторова

		<p>окресливши правила ведення бойових дій та розмежувавши поняття "законів війни" та "воєнних злочинів".</p> <p>Сьогодні воєнні злочини чітко визначені в міжнародному праві, зокрема в Римському статуті Міжнародного кримінального суду. До них належать:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Умисне вбивство мирних жителів 2. Катування та інші жорстокі, нелюдські або образливі дії щодо цивільних осіб або військовополонених 3. Знищення міст, сіл або цивільних об'єктів, що не виправдане військовою необхідністю 4. Напади на медичні установи та персонал 5. Застосування забороненої зброї 6. Насильницьке переміщення цивільного населення <p>Робота в групах «Злочини зс рф в Київській області»</p> <p>Женевські конвенції діють від 12 серпня 1949 р. а також діє Додатковий протокол прийнятий від 8 червня 1977 р. належать до нормативних актів, які зобов'язують держави включити в своє національне законодавство правила, що відносяться до тих, які загрожують миру та безпеці. В українському Кримінальному кодексі є стаття 438, яка стосується порушень законів та звичаїв війни.</p>	<p>На основі підібраних вчителем джерел діти відшуковують випадки злочинів і заповнюють таблицю по кожному виду злочину</p> <p style="text-align: center;"><u>Метод. Мозковий штурм</u></p> <p>Яким чином можна зупинити воєнні злочини, які коїть держава рф на окупованих територіях?</p> <p>Скажіть чи є в історії України подібні випадки, коли величезні злочини проти цілого народу приховувалися? (Орієнтовні відповіді учнів. Голодомор – геноцид проти українського народу. Геноцид проти кримських татар, тощо).</p> <p>Саме тому наступне завдання пов'язане з поширенням інформації щодо воєнних злочинів проти цивільного населення під час російсько-української війни 2014–2022 років.</p> <p style="text-align: center;"><u>Гра зацікав онлайн-аудиторію</u></p> <p>Зайдіть у мобільний додаток «Канва» або в його комп'ютерну версію на планшеті чи ноутбучі. Додаток простий та інтуїтивний у використанні. Створіть на основі джерел інфографіку щодо реакції міжнародної спільноти на воєнні злочини росії</p> <p style="text-align: center;"><u>Робота в групах</u></p> <p>Уважно розгляньте фото та знайдіть за допомогою інтернету та інструментів гуглу інформацію про події, зображені на фото.</p>	<p>Мовленнєва Згальнокультур на Громадянська Здоров'язберігаю ча</p> <p>Інформаційна Аксіологічна Мовленнєва Здоров'язберігаю ча</p>
--	--	---	---	--

***3.Звільнення територій та
притягнення до відповідальності військ
та керівництва рф***

З березня 2022 р. ЗС України почали звільнення українських територій від ворога. Ворог втратив ініціативу та мусив вживати радикальних заходів для збереження свого положення на окупованих територіях.

Робота з інфографікою

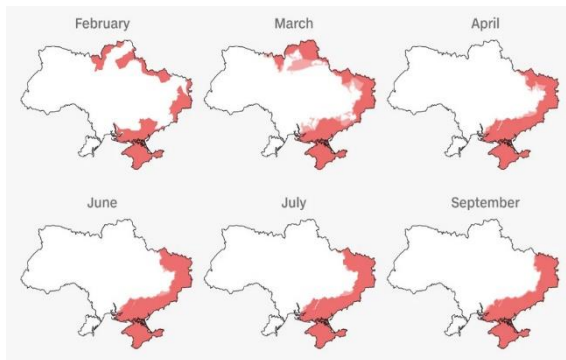

Фото 1

Фото 2

Фото 3

Здоров'язберігаю
ча
Інформаційна
Загальнокультур
на

Загальнокультур
на
Громадянська
Інформаційна
Здоров'язберігаю
ча

Загальнокультур
на
Громадянська
Інформаційна
Здоров'язберігаю
ча
Соціальна
Логічна

улюблена страва путіна

Карикатура для роздумів

Трибунал для путіна

1. Як ви ствитесь до цього твердження?
2. Про що вам говорить дане зображення?

Загальнокультур
на
Громадянська
Інформаційна
Здоров'язберігаю
ча
Соціальна

Загальнокультур
на
Громадянська
Інформаційна
Здоров'язберігаю
ча
Соціальна

			 <p style="text-align: center;">Гра Мікрофон</p> <p>1. Висловіть свою думку, яке покарання повинен понести російський диктатор путін та його прибічники?</p>	<p>Загальнокультурна Громадянська Інформаційна Здоров'язберігаюча</p> <p>Загальнокультурна Громадянська Інформаційна Здоров'язберігаюча</p> <p>Інформаційна Мовленнєва Логічна</p>
5 хв	VI. Систематизація знань		<p style="text-align: center;">Вправа «Снігова куля»</p> <p>1-й учень класу називає відомий йому термін чи дату з даної теми, 2-й повторює і говорить свій термін, 3-й називає вже три терміни і т.д.</p> <p style="text-align: center;">Атака на вчителя</p>	<p>Логічна Мовленнєва Аксіологічна</p>

			А зараз перевіримо що, ви сьогодні засвоїли на уроці. Після вивчення нового матеріалу оголошується, що зараз вони поміняються місцями – учні будуть ставити питання, а вчитель відповідати на них. Висувається умова – вчитель буде відповідати тільки на цікаві запитання, які стосуються теми. Ця умова якраз і стимулює учнів складати запитання проблемного характеру.	Логічна Мовленнєва Аксіологічна Громадянська
3 хв	VII. Висновки	<ul style="list-style-type: none"> • Російська агресія щодо України у 2022 р. має глибокі історичні корені та ідеологічні мотиви, підсилені російським імперіалізмом та путінізмом. • Ця агресія базується на концепції «руського міра» і геополітичних прагненнях відновлення впливу Росії, що виразилося в окупації Київщини та інших регіонів України з масовими військовими злочинами та порушенням міжнародного права. • Окупація Київщини викликала гуманітарну кризу та міжнародну реакцію з санкціями та допомогою Україні. • На даному уроці ми розглянули та вивчили перелік військових злочинів російської армії. Як висновок потрібно зауважити, що режим путіна та всі, хто причетний до виконання злочинних наказів повинні понести справедливую кару. 		Логічна Аксіологічна Громадянська Інформаційна
1 хв	VIII. Домашнє завдання		Обов'язкове 1. Опрацювати конспект.	Аксіологічна Громадянська Інформаційна

			<p>2. За допомогою нейромережі Airtable або Zoho Sheets згенеруйте таблицю, на тему: «Воєнні злочини росії в період 2022-2024 рр.».</p> <p>Додаткове</p> <p>3. Створити інтерактивну дошку Padlet і вказати країни, які засудили російські воєнні злочини.</p> <p>4. Створити у соціальній мережі Instagram пост на тему російських воєнних злочинів.</p>	Логічна
--	--	--	--	---------